

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu brzeskiego

Agnieszka Kowalik

agnieszka.p.kowalik@gmail.com

Abstrakt

Powiat brzeski to kolejny mikroregion położony na terenie województwa małopolskiego, który poddano analizie pod kątem potencjału turystyczno-kulturowego. Opierając się na metodzie bonitacji punktowej opracowanej przez Armina Mikos von Rohrscheidt, wskazano potencjalne cele turystyki kulturowej, zbadano ich dostępność, jak również dokonano oceny infrastruktury turystycznej. Raport sporządzono w ramach projektu prowadzonego przez „Turystykę Kulturową”.

I. Dane dotyczące przebiegu badania

Obszar badania: powiat brzeski

Lokalizacja: województwo małopolskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów zawarta w: Mikos von Rohrscheidt A., 2016, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Poznań.

Kwerenda: źródłowa literatury i materiałów marzec 2021

Zapytania waloryzacyjne w obiektach i wizje lokalne: marzec – kwiecień 2021

Badania terenowe: marzec – kwiecień 2021

Przeprowadzający badanie terenowe: Agnieszka Kowalik

Data wypełnienia formularza: maj 2021

II. Formularz waloryzacji mikroregionu

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej

I.A: Zabytki:

I.A. a) Obiekty sakralne:

Historyczna katedra (12 punktów)

Brak

Historyczna bazylika (za pierwsze dwie, punkty tylko wówczas, jeśli nie są katedrami) (6)

Bazylika pw. Marii Magdaleny i św. Stanisława w Szczepanowie (6)

Historyczny zespół sakralny dużej wielkości Z (pierwsze dwa) (6)

Brak

Mniejszy lub częściowo zachowany historyczny zespół sakralny (pierwsze dwa) (3)

Brak

Historyczna znacząca świątynia innych religii lub wyznań ZD (za pierwsze dwie) (6)

Brak

Sanktuarium historyczne o znaczeniu międzynarodowym (10)

Brak

Sanktuarium historyczne o znaczeniu krajowym lub regionalnym (diecezjalnym) (1 pierwsze) (6)

Sanktuarium św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Szczepanowie – kult od średniowiecza (6)

Sanktuarium Świętego Jakuba Starszego Apostoła przy Drodze „Via Regia” w Brzesku – kult od XV w. (-)

Sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej w Strzelcach Wielkich (gm. Szczurowa) – kult od XVIII w. (-)

Sanktuarium o znaczeniu ponadregionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (7)

Brak

Sanktuarium o znaczeniu ponadregionalnym lub sanktuarium o znaczeniu regionalnym bez historycznego kultu (pierwsze dwa) (3)

Sanktuarium NMP z Lourdes w Porąbce Uszewskiej (gm. Dębno) (3)

Inna historyczna stale dostępna świątynia innych wyznań i religii (4)

Brak

Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)

Brak

Aktualna siedziba biskupia (6)

Brak

Inne obiekty sakralne o znacznych walorach architektonicznych (pierwsze trzy) (4)

Gotycki kościół św. Małgorzaty w Dębnie (4)

Gotycki kościół p.w. Narodzenia NMP w Czchowie – z romańskimi relikami (4)

Drewniany kościółek z XVI w. w Jurkowie (4)

Drewniany kościółek św. Mikołaja Biskupa w Tymowej (-)

Drewniany kościół p.w. Św. Urszuli w Gosprzydowej (-)

Drewniany kościół p.w. św. Mateusza w Biesiadkach (-)

Modrzewiowy kościółek cmentarny Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny z XV w. w Iwkowej (-)

Kościół p.w. św. Floriana Męczennika w Uszwi (-)

Drewniany kościółek p.w. św. Sebastiana w Strzelcach Wielkich (-)

Neogotycki kościół św. Bartłomieja Apostoła w Szczurowej (-)

I.A. b) Zamki i pałace:

Monumentalny zamek lub pałac historyczny, miejsce ważnych wydarzeń ZD (za pierwsze trzy) (12)

Brak

Monumentalny zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (10)

Brak

Zamek lub pałac historyczny, miejsce ważnych wydarzeń ZD (za pierwsze trzy) (5)

Brak

Zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (3)

Późnogotycki zamek Dębnie (1470-1480) (3)

XIX-wieczny Pałac Kępińskich w Szczurowej (obecnie siedziba biblioteki) (3)

Zamek lub pałac stylizowany D (za pierwsze dwa*) (2)

Zamek Tropsztyn w Wytrzybszcu – zrekonstruowana warownia z XIII w. (2)

Dwór lub inna rezydencja, miejsce ważnych wydarzeń (za pierwsze trzy) (6)

XIX-wieczny dwór szlachecki w Dołędzie (6)

Ruina historyczna zamku/grodu/pałacu D (za pierwsze trzy***) (2)

Baszta w Czchowie z XIII/XIV w. – zrekonstruowana (2)

Grodzisko Wiślan na wzgórzu Bocheniec w Jadownikach (2)

XIX-wieczny Pałac Dąmbskich w Zaborowie (gm. Szczurowa) (2)

Ruina historyczna zamku, pałacu, grodu niedostępna (za pierwsze trzy****) (1)

Nie dotyczy

I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:

Średniowieczny cenny zespół urbanistyczny z rynkiem i ulicami, zachowany w znacznej części (za pierwsze trzy) (12)

XIII-wieczny układ urbanistyczny Starego Miasta w Brzesku z zespołem zabudowy Rynku, placu Żwirki i Wigury oraz przyległych ulic (m.in. Kościuszki, Głowackiego i Mickiewicza) (12)

XIV-wieczny układ urbanistyczny Czchowa lokowanego na prawie niemieckim – Rynek i wychodzące z jego narożników ulice (12)

XIV-wieczny układ urbanistyczny Uścia Solnego (gm. Szczurowa) – Rynek i sąsiednie ulice (12)

Inny cenny zespół urbanistyczny na przynajmniej krajową skalę (10)

Brak

Historyczny zespół urbanistyczny z rynkiem, zachowany we fragmentach (pierwsze dwa) (3)

XVIII-wieczny układ urbanistyczny Szczepanowa (gm. Brzesko) z rynkiem oraz drewnianą i murowaną zabudową przyrynkową (3)

Budynek o znacznych walorach architektonicznych, miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze trzy) (6)

Brak

Budynek o znacznych walorach architektonicznych, miejsce ważnych wydarzeń Z (pierwsze dwa**) (6)

Brak

Budynek o znacznych walorach architektonicznych ZD (pierwsze trzy**) (4)

Pałac Goetzów-Okocimskich w Brzesku (4)

Dwór Kępińskich z parkiem w Szczurowej (4)

Budynek – miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze dwa***) (4)

Brak

Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy****) (3)

Brak

Budynek – miejsce ważnych wydarzeń Z (pierwsze dwa*****) (1)

Brak

Historyczne fortyfikacje miejskie zachowane w znacznej części ZD (4)

Brak

Znaczne fragmenty historycznych fortyfikacji miejskich (2)

Brak

Ruiny fortyfikacji miejskich (1)

Brak

Zachowane w znacznej części zespoły zabytkowe związane z dziejami innych niż polska grup etnicznych (za pierwsze dwa zespoły) (7)

Brak

Pojedyncze zabytki związane z dziejami innych grup etnicznych ZD (za pierwsze dwa*) (4)

Brzesko, ul. Kościuszki 2 – eklektyczna kamienica – dawniej własność żydowskiego burmistrza miasta Henocha Klapholza, obecnie siedziba Muzeum Regionalnego w Brzesku (4)

Zbiorowa mogiła zamordowanych w 1942 r. Romów – cmentarz parafialny w Borzęcinie (4)

Częściowo zniszczone lub niedostępne obiekty związane z innymi grupami etnicznymi (pierwsze dwa) (1)

Dawna mykwa i dom kahalny w Brzesku, ul. Puszkina 2 (1)

Dawny żydowski dom modlitwy i cheder w Brzesku, ul. Głowackiego 13 (1)

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu międzynarodowym ZD (pierwszy) (10)

Brak

Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa*)(7)

Zespół urbanistyczno-architektoniczny browaru w Brzesku-Okocimiu (7)

Elektrownia wodna w Czchowie z zaporą na Dunajcu (7)

Zabytek techniki/przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech***) (3)

Jaz (grodzia) na rzece Uszwicy w Brzesku (3)

Spichlerz z 1911 r. w Tymowej (gm. Czchów) (3)

Historyczna funkcjonująca stale linia kolejowa lub żeglugowa (tylko za przystanek początkowy lub końcowy danej linii) (6)

Brak

Historyczna funkcjonująca sezonowo lub nieregularnie linia kolejowa lub żeglugowa (lub przystanki pośrednie linii stałej) (za pierwszy przystanek**) (4)

Brak

I.A. d) Obiekty militarne:

Zespół forteczny o bardzo dużym znaczeniu militarnym, zachowany w znacznej części ZD (10)

Brak

Zespół forteczny o mniejszym znaczeniu lub zachowany w mniejszej części* ZD (4)

Brak

Zespół forteczny o mniejszym znaczeniu, dostępny sezonowo lub w mniejszej części** (2)

Brak

Pojedyncze zachowane obiekty forteczne ZD (za pierwsze dwa***) (2)

Brak

Pojedyncze obiekty forteczne częściowo dostępne, ruiny fortec (pierwsze dwie****) (1)

Brak

Zachowana w dużej części, dostępna linia umocnień, ważna strategicznie (pierwsze dwie) (4)

Brak

Zachowana w niewielkiej części, dostępna linia umocnień* (2)

Brak

Pojedyncze dostępne fragmenty umocnień (pierwsze dwa**) (1)

Brak

Dodatkowe punkty za obiekty dziedzictwa kulturowego:

Obiekty Dziedzictwa Kulturowego o znaczeniu międzynarodowym ZD: UNESCO (30)

Brak

Obiekt będący na polskiej liście Pomników Historii ZD (dodatkowo, jeśli nie znajduje się on na liście UNESCO) (15)

Brak

Przy braku ogólnej dostępności obiektów z tej grupy punkty są odejmowane, pozostawia się tylko 1/3 punktów przyznanych za dany obiekt, jeśli inaczej nie wskazano.

Nie dotyczy

Dodatkowe punkty za wszystkie miejsca bądź obiekty wypisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników miejskich oprowadzających po obiektach lub przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2)

Zamek – Baszta w Czchowie (2)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu obiektach) (po 1)

Brak

Za możliwość zamówienia przewodnika obiektowego** (pierwsze pięć) (1)

Nie dotyczy

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników obiektowych (w pierwszych pięciu) (po 1 pkt)

Brak

Przewodniki elektroniczne po miejscu lub obiekcie (za pierwsze trzy) (1)

Audioprzewodnik po gminie Brzesko – 9 części: Bocheniec, Szczepanów, Brzeski Rynek, Kościół św. Jakuba, Pałac Goetza, Brzesko wielokulturowe, Kościół w Jasieniu, Kościół w Porębie Spytkowskiej, Kościół w Okocimiu (1)

Audioprzewodnik po „Szlaku historii ludzi, miejsc i wydarzeń” – kody QR, system „Guide 24/24” (1)

Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego miejsca lub obiektu (pierwsze 2) (2)

Brak

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania miejsca lub obiektu (pierwsze 2) (2)

Brak

Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (przynajmniej dwie wersje obcojęzyczne, w pierwszych trzech obiektach) (1)

Brak

Własny materiał informacyjny w obiekcie, jak publikacje monograficzne, albumy (za pierwsze trzy obiekty) (1 pkt)

Browar Okocim: „Rola rodziny Goetzów-Okocimskich w budowie i rozwoju gospodarki, kultury i rozwoju cywilizacyjnego regionu Polski południowej w XIX i XX wieku: zarys monograficzny: praca zbiorowa oparta na rozszerzonych i uzupełnionych materiałach z konferencji popularnonaukowej zorganizowanej przez Jana Gawlika i Mieczysława Mietłę, reprezentujących Brzeskie Towarzystwo "Gryf" w Regionalnym Centrum Kulturalno-Bibliotecznym im. Jana Pawła II w Brzesku, dnia 2 czerwca 2016 roku, na zakończenie jubileuszu 170. rocznicy założenia Browaru Okocim”, 2017 r. (1)

Zamek w Dębnie: Luchter-Krupińska L. „Dębno. Przewodnik po Zamku w Dębnie oraz zabytkach w jego okolicy” (1)

Własny materiał informacyjny w obiekcie w językach obcych (przynajmniej dwóch) w pierwszych trzech obiektach (1 pkt)

Brak (1)

Za bardzo dobry (2) lub dobry (1) stan konserwacji i estetyki najważniejszych trzech obiektów (element uznaniowy) można doliczyć w sumie od 1 do 2 punktów dla całego regionu.

Bazylika pw. Marii Magdaleny i św. Stanisława w Szczepanowie, zamek w Dębnie, baszta w Czchowie (2)

I.B. Miejsca historyczne lub znaczące:

I.B. a) Budowle historyczne i monumenty:

Monumenty (pomniki) o znaczeniu międzynarodowym (za każdy*) (8)

Brak

Monumenty (pomniki) o znaczeniu krajowym (do trzech*) (6)

Brak

Monumenty (pomniki) o znaczeniu regionalnym (do trzech) (2)

Pomnik nieznanego żołnierza w Brzesku (2)

Pomnik Solidarności w Brzesku (2)

Pomnik upamiętniający 93 Romów zamordowanych przez Hitlerowców w Szczurowej (2)

Pomnik alianckich lotników w Łysej Górze (-)

Pomniki lub obiekty małej architektury o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (1)

Krzyż powstańców styczniowych w Iwkowej (1)

Koziółki na rynku w Brzesku – symbol Browaru Okocim (1)

Pomnik Jana Pawła II przy kościele Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Złotej (gm. Czchów) – jeden z pierwszych pomników papieża Polaka, powstał w 1988 r. (1)

Miejsca historyczne o znaczeniu międzynarodowym (do trzech) (8)

Brak

Miejsca historyczne o znaczeniu krajowym (do trzech) (4)

Brak

Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym (do trzech**) (2)

Łysa Góra – miejsce zestrzelenia bombowca Liberator w sierpniu 1944 r. (2)

Brzesko-Słotwiny – bombardowanie pociągu 5 września 1939 r. (2)

Miejsca związane z akcją utworów literackich o międzynarodowym znaczeniu (za pierwsze trzy) (3)

Brak

Miejsca związane z akcją utworów literackich o krajowym znaczeniu (za pierwsze trzy) (2)

Szczepanów: Wincenty z Kielczy „Vita minor” – Legenda św. Stanisława oraz „Vita maior” – żywot św. Stanisława (2)

Brzesko: Roman Brandstaetter „Śmierć rozwiązała wszystkie sprzeczności” – opowiadanie (2)

Miejsca związane z biografią osób o międzynarodowym znaczeniu (pierwsze trzy) (3)

Brak

Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu (do trzech) ZD (2)

Szczepanów – wg tradycji hagiograficznej miejsce urodzenia św. Stanisława biskupa męczennika, patrona Polski – kaplica Narodzenia św. Stanisława (2)

Borzęcin – miejsce narodzin Stanisława Mrożka (1930-2013) – pisarza i rysownika (2)

Niedzieliska – wieś k. Szczurowej – pod koniec życia osiedlił się w niej Jan Chryzostom Pasek (1636-1701) – polski pamiętnikarz doby baroku (2)

Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu niedostępne lub częściowo zachowane (za pierwsze dwa*) (1)

Nie dotyczy

Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)

Iwkowa - Muzeum Parafialne w Iwkowej założone w 1966 r. przez ks. Jana Piechotę, zwanego „iwkowskim Kolbergiem” (1)

Wojakowa (gm. Iwkowa) – miejsce narodzin Józefa Pary (1922-2020) – aktora i reżysera teatralnego (1)

Miejsca związane z biografią osób innej narodowości, ważnych w skali krajowej dla tych narodowości (za pierwsze dwa) (2)

Zamek w Dębnie – miejsce częstych pobytów Bálinta Balassiego, węgierskiego poety doby renesansu, który jako jeden z pierwszych pisał swoje utwory w języku ojczystym (2)

I.B. b) Cmentarze historyczne

Nekropolia zbiorowa władców Polski (8)

Brak

Nekropolia zbiorowa innych znanych w skali kraju osobistości (do trzech) (5)

Brak

Nekropolia zbiorowa znanych osobistości w skali regionu (do trzech) (2)

Kaplica Jastrzębskich na cmentarzu parafialnym w Dębnie (2)

Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali międzynarodowej (6)

Brak

Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali kraju (do trzech) (2)

Brak

Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali regionu (do trzech) (1)

Cmentarz parafialny w Brzesku – Stanisława Sosnowska (poetka) (1)

Cmentarz parafialny w Borzęcinie Górnym: Paweł Staśko (1892-1943) – pisarz, poeta, autor sztuk teatralnych oraz wspomnień z czasów I wojny światowej i wojny polsko-sowieckiej, w okresie międzywojennym gościł młodopolskich artystów z Krakowa (1)

Mauzoleum Jana Kępińskiego w parku dworskim w Szczurowej (1)

Cmentarz parafialny w Niedźwiedzy (gm. Dębno): Jan Dudek – rzeźbiarz, współautor posągu św. Barbary wieńczącego budynek Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (-)

Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej*** (do dwóch) ZD (1)

Cmentarz żydowski w Brzesku przy ul. Czarnowiejskiej (1)

Cmentarze z I wojny światowej: Bielcza (nr 270), Borzęcin (nr 266), Brzesko (nr 275 i 276), Brzesko-Okocim (nr 277), Dębno (nr 281), Domosławice (nr 291), Jadowniki (nr 278), Szczurowa (nr 264), Tymowa (nr 298) (1)

Za każdy cmentarz zabytkowy lub inną nekropolię o znacznie ograniczonej dostępności – odejmuje się połowę przyznanych punktów

Nie dotyczy

I.B. c) Budowle współczesne

Budowle współczesne o bardzo wysokiej wartości architektonicznej D (do dwóch) (5)

Brak

Budowle współczesne o bardzo wysokiej wartości architektonicznej (nie dostępne) (do dwóch*) (2)

Brak

Budowle współczesne o wysokiej wartości architektonicznej (do trzech**) (1)

Brak

I.C. Pojedyncze dzieła sztuki:

Pojedyncze obiekty sztuki historycznej o znaczeniu międzynarodowym (10)

Brak

Pojedyncze obiekty sztuki historycznej o znaczeniu krajowym (do trzech) (5)

Brak

Pojedyncze obiekty sztuki historycznej o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)

XV-wieczna Pieta w kościele Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Czchowie (3)

Obraz Matki Bożej Gosprzydowskiej z II poł. XVI w. w kościele św. Urszuli w Gosprzydowej (gm. Gnojnik) (3)

XVI-wieczna Pieta w kościele św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty w Biesiadkach (gm. Gnojnik) (3)

Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu międzynarodowym (9)

Brak

Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu krajowym (do trzech*) (5)

Brak

Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu regionalnym (do trzech**) (2)

Ceramiczna ścieżka historyczna w Łysej Górze (2)

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki)

Muzea o znaczeniu międzynarodowym (10)

Brak

Muzea o znaczeniu krajowym (do trzech) (8)

Oddziały Muzeum Okręgowego w Tarnowie: Zamek w Dębnie, Dwór w Dołędzie (gm. Szczurowa) (8)

Muzea o znaczeniu regionalnym (do trzech) (5)

Muzeum Regionalne w Brzesku (5)

Muzeum Parafialne im. ks. Jana Piechoty w Iwkowej – filia Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie (5)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (2)

Brak

Muzea typu skansenowskiego duże o przynajmniej regionalnym zasięgu (10)

Brak

Inne muzea typu skansenowskiego (za pierwsze dwa) (6)

Brak

Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu krajowym (w sumie za pierwsze trzy) (4)

Brak

Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu regionalnym* (w sumie za pierwsze trzy) (2)

Brak

Organizacja Nocy Muzeów w regionie na dużą skalę (ponad 10 placówek) (4)

Brak

Organizacja Nocy Muzeów w regionie na mniejszą skalę* (3-9 placówek) (2)

Zamek w Dębnie (-)

Lokalne izby pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech****) (1)

Izba Pamięci w Łysej Górze (gm. Dębno) (1)

Izba Pamięci Wsi w Łoniowej (gm. Dębno) (1)

Izba Pamięci Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Brzesku (1)

Izba Pamięci Ochotniczych Straży Pożarnych w Mokrzych (-)

Izba Muzealna w kościele parafialnym w Borzęcinie Górnym (-)

Izba Regionalna Towarzystwa Miłośników Ziemi Jadownickiej w Jadownikach (-)

Samodzielne prezentacje multimedialne (pierwsze dwie) (4)

Brak

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej muzeach i ekspozycjach **dodatkowe** punkty za:

Ekspozycje i prezentacje multimedialne (do dwóch) (2)

Zamek w Dębnie – wirtualne zwiedzanie (2)

Muzeum Regionalne i zabytki Brzeska – wideo przewodnik (2)

Wersje obcojęzyczne ekspozycji i prezentacji multimedialnych (do dwóch) (za każdą 1)

Brak

Ekspozycje i prezentacje albo samodzielne placówki muzealne związane tematycznie z innymi grupami narodowymi lub etnicznymi, dziejami innych państw lub narodów (za pierwsze dwie z objaśnieniami w innym języku) (3)

Brak

Przewodniki elektroniczne (1)

Dwór w Dołędzie – aplikacja na smartfony skojarzona z beaconami (1)

Zamek w Dębnie – aplikacja na smartfony skojarzona z beaconami (1)

Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (do 2 języków za każdy) (1)

Brak

Przewodnicy obiektowi stali (2)

Zamek w Dębnie (2)

Dwór w Dołędzie (2)

Przewodnicy obcojęzyczni obiektowi stali (za każdy język do trzech) (1)

Brak

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie** (1)

Muzeum Regionalne w Brzesku (-)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie w przynajmniej 2 językach obcych (w braku stałych), za każdy język do trzech (1)

Zamek w Dębnie – na zamówienie przewodnik w jęz. angielskim (-)

Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego muzeum (pierwsze 2) (po 2 pkt)

Brak

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania muzeum (za pierwsze 2) (po 1 pkt)

Zamek w Dębnie – lekcje muzealne („Zanim giermek stał się rycerzem”, „Tajemnice zamkowej kuchni i spiżarni”, „Gość w dom, Bóg w dom”, „Opowieści biblijne”, „Dawno, dawno temu... Legendy o Dębnie” (1)

Muzeum Regionalne w Brzesku – prelekcje na zamówienie (1)

Własny materiał informacyjny, wydany nie dawniej niż przed 5 laty (1)

Brak

Wersje obcojęzyczne własnego materiału informacyjnego (min. dwie wersje) (1)

Brak

Sklep muzealny otwarty w godzinach pracy muzeum (1)

Zamek w Dębnie (1)

Dwór w Dołędzie (1)

Przy muzeach o znaczeniu **krajowym** dodatkowe punkty za:

Opis zbiorów w językach obcych (1)

Zamek w Dębnie – j. angielski (1)

Pojedyncze eksponaty (kolekcje) o znaczeniu międzynarodowym (do dwóch) (2)

Brak

Przy muzeach **regionalnych i lokalnych** punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Muzeum Regionalne w Brzesku (1)

Pojedyncze eksponaty lub kolekcje o znaczeniu międzynarodowym (do dwóch w sumie) (2)

Brak

Pojedyncze eksponaty o znaczeniu krajowym (najwyżej jeden) (1)

Brak

Każdą wystawę tematyczną stałą powyżej czterech (do dwóch w sumie) (1)

Brak

Własny materiał informacyjny, opracowania mniejsze (broszury, foldery) (1)

Muzeum Regionalne w Brzesku – broszura wydana na otwarcie muzeum w 2017 r. (1)

I.E. Eventy kulturowe:

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu międzynarodowym (7)

Brak

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu krajowym (do dwóch) (6)

Brak

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)

Baszta Jazz Festival – Czchów (4)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu międzynarodowym (7)

Brak

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu krajowym (do trzech) (6)

Brak

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)

Dni Brzeska: Brzesko-Okocim Festiwal (4)

Święto Grzyba i Dni Borzęcina (4)

Święto Suszonej Śliwki – Iwkowa (4)

Diecezjalne Święto Chleba w Brzesku (-)

Wojewódzki Przegląd Zespołów Pieśni i Tańca, Kapel i Śpiewaków Ludowych „Krakowski Wianek” w Szczurowej (-)

Piknik lotniczy w Szczurowej (-)

Dni Gminy Gnojnik (-)

Dni Czchowa (-)

Lopółka – święto wsi Łoniowej (gm. Dębno) (-)

Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu międzynarodowym (7)

Brak

Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu krajowym (do dwóch)
(6)

Brak

Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu regionalnym (do dwóch)
(4)

Międzynarodowy Turniej „O Złoty Warkocz Tarłówny” na zamku w Dębnie (4)

Rzadsze eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu międzynarodowym (jeden)
(4)

Brak

Regularne działanie na terenie regionu grup inscenizacji historycznej (za pierwsze
dwie) (5)

Brak

Dodatkowy punkt przyznaje się za każdy dzień trwania danego eventu kultury
masowej ponad 4 dni, (jednak nie więcej niż 3 punkty w sumie)

Nie dotyczy

I.F. Funkcjonujące zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną/kulturową:

Z ofertą turystyczną (do dwóch) (2)

Browar Okocim (2)

Z ofertą kulturową (do dwóch) (2)

Brak

Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego zakładu (pierwsze 2)
(po 2 pkt)

Browar Okocim – panel degustacyjny (2)

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania zakładu (za
pierwsze 2) (po 1 pkt)

Nie dotyczy

Dodatek za obsługę w językach obcych: (minimum dwa języki obce) (za każdą ofertę)
(1)

Browar Okocim – język angielski (-)

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

ZOO, Akwaria, Parki Dzikich Zwierząt, inne duże obiekty zoologiczne (za każdy do trzech) (4)

Brak

Park Narodowy z Muzeum Przyrodniczym na terenie regionu (za każdy) (8)

Brak

Park Krajobrazowy na terenie regionu (do trzech) (2)

Ciężkowicko-Rożnowski Park Krajobrazowy (częściowo na terenie gm. Czchów)
(2)

Rezerwat przyrody na terenie regionu (poza parkami narodowymi i krajobrazowymi) do trzech) (1)

Bukowiec (1)

Ogród Botaniczny, Palmiarnia, Arboretum (za pierwsze dwa obiekty) (4)

Brak

Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa obiekty) (2)

Brak

Park miejski duży kultywowany (pow. od 4 ha) z obiektami sztuki (za pierwsze dwa) (2)

Park Jana Albina Goetza w Brzesku – 17 ha, neobarokowy i neorokokowy pałac w stylu wiedeńskim (2)

Park miejski duży, kultywowany, bez obiektów sztuki* (za pierwsze dwa) (1)

Brak

Park miejski mniejszy (powierzchnia od 1-4 ha) z obiektami sztuki** (za pierwszy) (1)

Brak

I.H. Szlaki kulturowe:

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu międzynarodowym (8)

Droga św. Jakuba Via Regia (kościół św. Jakuba na trasie: Brzesko i Szczepanów) (8)

Szlak Romański – XIII-wieczna wieża zamkowa w Czchowie (8)

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki o znaczeniu krajowym (za pierwsze trzy) (6)

Małopolski Szlak Architektury Drewnianej – obiekty w regionie: Brzesko – dawny teatr letni (obecnie restauracja „Pawilon”), drewniana zabudowa Szczepanowa i Mokrzysek (gm. Brzesko), barokowy kościół św. Urszuli w

Gosprzydowej (gm. Gnojnik), kościół św. Mateusza Ewangelisty oraz międzywojenna drewniana zabudowa w Biesiadkach, kościół św. Mikołaja Biskupa w Tymowej (gm. Czchów), kościół cmentarny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Iwkowej, XVIII-wieczny kościół p.w. Przemienienia Pańskiego i Bożego Miłosierdzia w Jurkowie, zabudowa na rynku w Czchowie (6)
 Przebiegające przez region materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu regionalnym (za pierwsze dwa) (3)

Szlak Ceramiczny Regionu Tarnowskiego – miejscowości w regionie: Brzesko, Łysa Góra, Dębno, Porąbka Uszevska, Jastew, Łoniowa (3)

Małopolski Szlak Martyrologii Romów (3)

Małopolski Szlak Ogrodów – Ogród Pałacu Goetzów Okocimskich w Brzesku (-)

Szlak Świętych i Błogosławionych Diecezji Tarnowskiej – Szczepanów (-)

Małopolski Szlak Zamków i Warowni – miejscowości w regionie: Dębno, Wytrzyszczka (-)

Materialne lub realne szlaki turystyczne w regionie (własne) (za pierwsze trzy) (3)

Szlak historii ludzi, miejsc i wydarzeń: Brzesko, Borzęcin, Dębno (3)

Materialne lub realne szlaki lub trasy w poszczególnych miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (3)

Szlak wokół Brzeska (3)

Szlak św. Urbana (Iwkowa - spacerowy) (3)

Szlak Militarno-Historyczny na Wzgórzu Zamkowym w Czchowie (3)

Aleja historii wsi Bielcza (-)

Wirtualne szlaki turystyczne, przebiegające przez teren regionu (za pierwsze trzy) (2)

Reading Małopolska. Literacka Małopolska – Brzesko (2)

Szlak Rzemiosła Małopolski – miejscowości w regionie: Dobrociesz (gm. Iwkowa – rzeźba ludowa i kowalstwo), Iwkowa (hafciarstwo, kowalstwo, koronkarstwo, plastyka obrzędowa) (2)

Małopolski Szlak Owocowy – Szlak Śliwkowy (2)

Wirtualne trasy tematyczne w miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (1)

Szlak Brzeskich Żydów (1)

Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu (7)

Brak

Regularna oferta objazdu turystycznego z przewodnikiem (za pierwsze dwie trasy) (3)

Brak

Oferta objazdu turystycznego w przewodniku na zamówienie (za pierwsze dwie trasy) (1)

„Zamki Doliny Dunajca” (m.in. Czchów i Wytrzyszczka) (1)

„Sanktuaria diecezji tarnowskiej” (m.in. Szczepanów, Brzesko, Porąbka Uszewska) (1)

Dodatkowe wersje językowe oferty objazdu z przewodnikiem (za dwie pierwsze) (1)

Język angielski (1)

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej:

II.A. Informacja turystyczna:

Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)

Powiatowe Centrum Edukacji w Brzesku – certyfikowany punkt informacji turystycznej, ul. Piastowska 2B (2)

Informacja w językach obcych, (za każdy język do trzech) (1)

Powiatowe Centrum Edukacji w Brzesku – język angielski (1)

Przewodnicy miejscy lub terenowi na zamówienie (3)

Przewodnicy beskidzcy, przewodnicy terenowi (3)

Przewodnicy miejscy lub terenowi, (za każdy język do czterech) (1)

Język angielski (1)

Język niemiecki (1)

Język ukraiński (1)

Aktualny własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)

„Powiat brzeski. Magia miejsc” – album dwujęzyczny, wyd. 2020 r. (2)

Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)

„Brzesko County – Magical Places” – album dwujęzyczny, wyd. 2020 r. – język angielski (1)

Pozostały* aktualny materiał informacyjny: (1)

Nie dotyczy

Wersje obcojęzyczne pozostałego materiału informacyjnego* (od dwóch języków) (1)

Nie dotyczy

II.B. Infrastruktura turystyczna:

Hotele 5, 4, 3, 2, 1-gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane – (za pierwsze dwa obiekty każdej kategorii) (2)

*Hotel Planeta*** Brzesko, ul. Pomianowska 2B (2)*

*Hotel ATIS*** Brzesko, ul. Mickiewicza 28 (2)*

*Łaziska** Czchów, ul. Kolonia 4 (2)*

Szkolne Schronisko Młodzieżowe Brzesko, ul. Piastowska 2b (2)

Dom Nauczyciela Brzesko, pl. Kazimierza Wielkiego 4 (2)

Domki „Cztery Pory Roku” Czchów, ul. Sąddecka 20 (2)

Agroturystyka „Na Lipce”, Biesiadki 17 (2)

Istniejąca oferta pakietowa hoteli z usługami turystycznymi (za pierwsze dwie oferty w różnych klasach) (1)

Brak

Restauracje z autentyczną kuchnią regionalną (za pierwszy obiekt) (3)

Restauracja Galicyjska w Brzesku – tradycyjna kuchnia galicyjska (3)

Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy inny obiekt) (2)

Restauracja August Brzesko – tradycyjna kuchnia staropolska (2)

Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)

„Rybia Wyspa” w Gosprzydowej (gm. Gnojnik) – kuchnia polska, potrawy z ryb z hodowli własnej (1)

Dodatkowe punkty za historyczne wnętrza restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

Restauracja Pawilon w Brzesku (1)

Restauracja Szyszkarnia w Brzesku (1)

Dodatkowe punkty za ofertę kulturową w restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

Restauracja Szyszkarnia – koncerty muzyczne dla gości restauracji oraz imprezy biletowane (1)

Restauracja Piotruś Pan w Brzesku – muzyka na żywo w weekendy (1)

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 22 (za pierwszą) (1)

Brak

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 24 (za pierwszą) (1)

Brak

Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)

Corner Bistro&Bar – Brzesko (1)

Bistro Natura – Brzesko (-)

Możliwość wynajęcia na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (za pierwsze dwie oferty) (2)

IMPERO Brzesko – wynajem autokarów i busów (2)

AVOTOUR Mokrzyńska – wynajem autokarów (2)

TeamCars Brzesko – wypożyczalnia samochodów osobowych (-)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna:

Lotnisko z połączeniami międzynarodowymi w odległości mniej niż 50 km od centrum regionu (1 godzina na dotarcie) (4)

Port Lotniczy Kraków – Balice (ok. 70 km, <1 h – autostrada A4) (4)

Lotnisko z połączeniami krajowymi* w odległości mniej niż 50 km od centrum regionu (3)

Brak

Duży dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (3)

PKP Brzesko-Okocim (3)

Inny* dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Nie dotyczy

Dworzec autobusowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Brzesko Dworzec Autobusowy (2)

Przystanek* autobusowy na miejscu (za pierwszy) (-)

Nie dotyczy

Port pasażerski morski na miejscu (za pierwszy) (3)

Brak

Czynna przystań* pasażerska morska lub rzeczna (za pierwszą) (1)

Jezioro Czchowskie – przeprawa promowa Wytrzysszczka-Tropie (1)

Autostrada lub droga szybkiego ruchu w odległości mniej niż 20 km (za pierwsze dwie) (4)

Autostrada A4: Jędrzychowice - Wrocław - Katowice - Kraków - Brzesko - Tarnów - Rzeszów - Korczowa (4)

Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)

Droga krajowa nr 94: Zgorzelec - Korczowa (2)

Droga krajowa nr 75: Kraków - Muszynka - granica państwa (Słowacja) (2)

Inne połączenie* bez utrudnień dla autokarów (za pierwsze dwa) (1)

Droga wojewódzka nr 964 (-)

Droga wojewódzka nr 768 (-)

Obecność komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (2)

Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne Sp. z o.o. w Brzesku (2)

Kursy nocne komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (2)

Brak

Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)

Taxi Brzesko (1)

Oferta powozów, bryczek i inna retro na zamówienie (za pierwszą ofertę) (1)

Bacówka „Biały Jeleń” w Iwkowej – przejażdżki bryczkami, kuligi (1)

II.D. Promocja turystyczna:

Samodzielny udział regionu lub wchodzących w jego skład miejscowości, gmin lub obiektów w światowych prestiżowych targach turystycznych (za każde stoisko w roku do trzech) (3)

Brak

Samodzielny udział regionu lub innych podmiotów (jak wyżej) w krajowych targach turystycznych* (za każde stoisko do trzech) (2)

Brak

Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze 2 w ostatnim roku) (1)

Brak

Zorganizowanie podróży/wizyty medialnej w ostatnich 2 latach (2)

Brak

Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzacyjnej związanej z turystyką w ciągu ostatniego roku (1)

Brak

Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego:

III.A. Instytucje Kultury

Teatr stały (za pierwszy obiekt) (3)

Brak

Filharmonia na miejscu (3)

Brak

Stała oferta koncertów muzycznych* (za pierwszą ofertę) (2)

„Muzyka w Dworze” – Dwór w Dołędzie, cykliczne koncerty kameralne (2)

Sezonowa oferta teatralna lub muzyczna** (za pierwsze dwie) (1)

Nie dotyczy

Opera na miejscu (2)

Brak

Teatr muzyczny (operetka, rewia lub musical) na miejscu (za pierwszą ofertę) (2)

Brak

Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)

Kino Planeta w Brzesku (2)

III.B. Atrakcje krajobrazowe:

Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie regionu (2)

Machulec (483 m n.p.m.), Bukowiec – Góra Św. Urbana (494 m n.p.m.), Szpilówka (516 m n.p.m.) – zielony szlak PTTK (2)

Jeziora (zdatne do kąpiel, dostępne) ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)

Jezioro Czchowskie (2)

Brzeg morski na terenie regionu (3)

Brak

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)

Drzewostan przy zamku w Dębnie (1)

Drzewostan przy kościele w Gnojniku (1)

Głaz narzutowy – granit skandynawski w Mokrzyskach (-)

Wieże widokowe stale dostępne (za pierwsze dwie) (1)

Wieża widokowa na Szpilówce (gm. Iwkowa) (1)

Baszta w Czchowie (1)

Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad regionem lub miejscowością (za pierwszą) (3)

Aeroklub Podhalański (3)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna:

Baseny kryte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt) (2)

Kryta pływalnia Brzeskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Brzesku ul. Wiejska 12 (2)

Baseny otwarte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt przy braku basenu krytego) (1)

Nie dotyczy

Plaże morskie ogólnodostępne, plaże jeziorne, rzeczne – (za pierwszy obiekt) (2)

Jezioro Czchowskie (2)

Stała oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)

Big Ben Language School w Brzesku – jęz. angielski, jęz. niemiecki (2)

Sezonowa* oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (1)

Nie dotyczy

Stałe centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)

Brzeski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Brzesku – kręgielnia, orlik, korty tenisowe
(2)

Sezonowe* centra sportowe z oferta ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (1)

Nie dotyczy

Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)

Okocimski Klub Sportowy Brzesko ul. Okocimska 34 (1)

Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)

„Konik Klub”, Brzesko ul. Browarna 22 (1)

Bacówka „Biały Jeleń” w Iwkowej (1)

Lodowiska ogólnodostępne stałe (za pierwszy obiekt)

Brak

Lodowiska sezonowe* (za pierwszy obiekt) (1)

Brak

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:

IV. A. Instytucje w regionie:

Obecność uniwersytetu w regionie (za pierwszy) (4)

Brak

Obecność innej uczelni wyższej w regionie (za pierwsze dwie) (2)

Małopolska Szkoła Wyższa w Brzesku, ul. Królowej Jadwigi 18 (2)

Obecność siedziby władz państwowych (5)

Brak

Obecność siedziby władz wojewódzkich (2)

Brak

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie:

Oficjalne kurorty (za pierwsze trzy miejscowości) (4)

Brak

Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji (punkty za pierwsze dwa obiekty) (2)

Szpital Powiatowy im. L. Rydygiera w Brzesku – Ośrodek Rehabilitacji Diennej dla Dzieci, Ośrodek Rehabilitacji Kardiologicznej, Ośrodek Rehabilitacji Diennej
(2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie:

Regularne organizowanie imprez targowych o przynajmniej krajowym zasięgu (2)

Brak

Obecność krajowych central wielkich firm w regionie (za pierwsze trzy) (2)

Brak

Całoroczne centra konferencyjne (za pierwszy obiekt) (3)

Centrum Rozrywkowo-Konferencyjne Planeta w Brzesku (3)

Bacówka „Biały Jeleń” w Iwkowej – zaplecze konferencyjne do 60 uczestników (-)

IV.D. Oferta shoppingu w regionie:

Galeria zakupów o znaczeniu regionalnym (za pierwszy obiekt) (4) za jeden następny (2)

Galeria Brzeska (4)

Galeria Odyseja w Brzesku (2)

Autoryzowany punkt sprzedaży specyficznych produktów regionalnych z patentem europejskim (za pierwszy obiekt) (2)

Brak

Autoryzowany punkt sprzedaży specyficznych produktów regionalnych znanych na skalę krajową (za pierwszy obiekt) (1),

Brak

Deptak handlowy (za pierwszy) (2)

Brak

IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów:

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)

Brzesko – Százhalombatta (Węgry) (1)

Brzesko – Sonata (Rumunia) (1)

Brzesko – Langenenslingen (Niemcy) (1)

Dębno – Strausberg (Niemcy) (1)

Dębno – Renkum (Holandia) (-)

Dębno – Visegrad (Węgry) (-)

Dębno – Kursk (Rosja) (-)

Dębno – Terezín (Czechy) (-)

Szczurowa – Bohorodczany (Ukraina) (-)

Iwkowa – Öscöd (Węgry) (-)

Iwkowa – Selm (Niemcy) (-)

Podsumowanie:

kategoria I: 294

kategoria II: 63

kategoria III: 26

kategoria IV: 17

Łącznie: 400

Tabela 1. Zestawienie punktacji dla powiatu brzeskiego w zakresie turystyki kulturowej

Kategoria	Podkategoria	Liczba uzyskanych punktów	Maksymalna liczba punktów
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A. Zabytki	132	473
	I.A. a) Obiekty sakralne	27	122
	I.A. b) Zamki i pałace	20	108
	I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne	77	140
	I.A. d) Obiekty militarne	0	18
	Punkty dodatkowe	8	85
	I.B. Miejsca historyczne lub znaczące	34	168
	I.B. a) Budowle historyczne i monumenty	27	102
	I.B. b) Cmentarze historyczne	7	56
	I.B. c) Budowle współczesne	0	10
	I.C. Pojedyncze dzieła sztuki	11	72
	I.D. Muzea i wystawy	38	205
	I. E. Eventy kulturowe	20	150
	I.F. Zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną	4	16
	I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza	5	53
	I.H. Szlaki kulturowe	50	106
	<i>RAZEM za kategorię I</i>	294	1243
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	12	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	29	51
	II.C. Infrastruktura komunikacyjna	22	32
	II.D. Promocja turystyczna	0	20
	<i>RAZEM za kategorię II</i>	63	120
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A. Instytucje kultury	4	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	11	14
	III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna	11	13
	<i>RAZEM za kategorię III</i>	26	39

IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV. A. Instytucje w regionie	2	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	2	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	3	11
	IV.D. Oferta shoppingu	6	11
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa miast i regionów	4	4
	<i>RAZEM za kategorię IV</i>	17	57
SUMA (WSZYSTKIE KATEGORIE)		400	1459

III. Ocena powiatu brzeskiego z punktu widzenia turystyki kulturowej

Przedmiotem analizy był powiat brzeski w województwie małopolskim, który tworzą dwie gminy miejsko-wiejskie: Brzesko i Czehów oraz pięć gmin wiejskich: Borzęcin, Dębno, Gnojnik, Iwkowa i Szczurowa.

W oparciu o metodologię Armina Mikos von Rohrscheidta [2016, s. 447-472] przeprowadzono waloryzację, w wyniku której badany region oceniony został jako posiadający duży potencjał turystyczno-kulturowy, uzyskując 294 punkty w kategorii I. „Potencjalne cele turystyki kulturowej” (przedział punktowy 250-450). Biorąc pod uwagę fakt, iż powiat brzeski jest stosunkowo niedużą jednostką administracyjną (jego powierzchnia wynosi 590 km², a liczba mieszkańców to ok. 93 tysiące), uzyskany wynik jest wysoki. Co istotne, w regionie nie występują zabytki o znaczeniu międzynarodowym, a tych o randze krajowej jest niewiele, jednak zobaczyć w nim można bardzo dużo obiektów o znaczeniu regionalnym (m.in. kościoły, dwory, cmentarze wojenne, miejsca pamięci i pomniki).

Jednymi z najatrakcyjniejszych celów podróży kulturowych są niewątpliwie obiekty sakralne: sanktuarium św. Stanisława w Szczepanowie (gm. Brzesko), sanktuarium św. Jakuba Apostoła w Brzesku, sanktuarium Najświętszej Maryi Panny z Lourdes w Porąbce Uszewskiej (gm. Dębno), zabytkowe kościoły na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej, tradycyjne przydrożne kaplice, figury świętych i krzyże, których w regionie zachowało się kilkadziesiąt. „Magnesem turystycznym” są również dwie placówki będące oddziałami Muzeum Okręgowego w Tarnowie: zamek w Dębnie i dwór w Dołędzie (gm. Szczurowa), a także XIII-wieczna baszta w Czehowie, browar w Brzesku-Okocimiu (czynny zakład produkcyjny z ofertą turystyczną).

Podkreślić należy wysoką punktację (50/106) w podkategorii I.H. „Szlaki kulturowe”. Umieszczenie miejscowości powiatu brzeskiego na szlakach o znaczeniu międzynarodowym (Droga św. Jakuba Via Regia, Szlak Romański) i krajowym (Małopolski Szlak Architektury Drewnianej) świadczy o dużej wartości poszczególnych obiektów. Nie można pominąć innych licznych szlaków – materialnych i realnych – o znaczeniu regionalnym w skali województwa małopolskiego (Małopolski Szlak Martyrologii Romów, Małopolski Szlak Ogrodów, Małopolski Szlak Zamków i Warowni, Reading Małopolska – Literacka Małopolska, Szlak Rzemiosła Małopolski, Małopolski Szlak Owocowy – Szlak Śliwkowy), regionu tarnowskiego (Szlak Ceramiczny, Szlak Świętych i Błogosławionych Diecezji Tarnowskiej), jak również szlaków i tras własnych (Szlak historii ludzi, miejsc

i wydarzeń, szlak wokół Brzeska, Szlak św. Urbana, Szlak Militarno-Historyczny na Wzgórzu Zamkowym w Czchowie, Aleja historii wsi Bielcza, Szlak Brzeskich Żydów). Tworzenie tego typu tras jest dowodem na to, iż lokalne społeczności mają świadomość atrakcyjności turystycznej swoich małych ojczyzn i chcą je popularyzować. Ciekawym projektem jest Szlak historii ludzi, miejsc i wydarzeń – projekt realizowany przez lokalną grupę działania Kwartet na Przedgórzu na terenie gmin Brzesko, Borzęcin i Dębno (oraz Radłów w powiecie tarnowskim). W trakcie badań terenowych stwierdzono, iż szlaki oraz obiekty są dobrze oznakowane, przy zabytkach i w ważnych miejscach umieszczone są tablice, na których coraz częściej pojawiają się kody QR odsyłające do stron internetowych z bardziej szczegółowymi informacjami tekstowymi i materiałami multimedialnymi (np. audio przewodniki).

W kategorii II. „Elementy obsługi turystycznej” region uzyskał 63 punkty, a zatem nieco ponad połowę liczby maksymalnej. Na terenie powiatu brzeskiego można skorzystać z usług przewodników beskidzkich i terenowych, którzy oprowadzają w języku angielskim, niemieckim i ukraińskim (dane Tarnowskiego Centrum Informacji). Jeśli chodzi o infrastrukturę noclegową, dostępne są zarówno hotele, jak i gospodarstwa agroturystyczne, zwłaszcza w południowej części powiatu (Czchów, Iwkowa), które często oferują swoim klientom dodatkowe atrakcje w postaci np. zajęć kulinarnych, warsztatów rękodzieła, pokazów tradycyjnych rzemiosł ludowych, przejażdżek bryczką konną, a w zimie kuligów. W regionie jest dużo restauracji serwujących dania kuchni polskiej i galicyjskiej. Na uwagę zasługuje restauracja Szyszkarnia w Brzesku, która mieści się w zrewitalizowanym obiekcie przemysłowym. W okresie międzywojennym była tam fabryka marmolady, a po II wojnie światowej wyluszcarnia nasion z magazynem szyszek, do czego nawiązuje zarówno nazwa, jak i wystrój wnętrza, którego pierwotny charakter został zachowany, podobnie jak drewniane konstrukcje. Jak ustalono w ramach zapytań waloryzacyjnych, przed pandemią organizowane były koncerty dla gości restauracji oraz imprezy biletowe (występy muzyków, kabareciarzy itp.). Obiektem na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej jest restauracja Pawilon w Brzesku, urządzona w dawnym teatrze letnim wzniesionym w 1902 roku przez ówczesnego właściciela browaru – Jana Goetza Okocimskiego (1864-1931). Na ścianach restauracji zobaczyć można trofea myśliwskie Goetza.

Region jest jego bardzo dobrze skomunikowany z największymi miastami województwa małopolskiego. Dojazd autostradą A4 z Brzeska do Krakowa trwa około

40 minut, a do Tarnowa – około 20 minut (turyści niezmotoryzowani mogą wybrać połączenie kolejowe). Przez Brzesko przebiegają też drogi krajowe i wojewódzkie, łączące miasto z pozostałymi gminami powiatu, podobnie jak rozwijana w ostatnich latach sieć tras rowerowych, np. przez północną część powiatu przebiega VeloMetropolis (małopolski odcinek EuroVelo 4).

W podkategorii II.D. „Promocja turystyczna” powiat brzeski nie uzyskał punktów. Z informacji uzyskanych w Starostwie Powiatowym wynika, iż współpracuje ono z Małopolską Organizacją Turystyczną, m.in. przekazuje materiały promocyjne, które są dystrybuowane na targach turystycznych. Ponadto trwają przygotowania do wydawania cyklicznej publikacji – rocznika, we współpracy z Powiatową i Miejską Biblioteką Publiczną w Brzesku. Natomiast Miejski Ośrodek Kultury w Brzesku wydaje „Brzeski Magazyn Informacyjny”, w którym obok podsumowania wydarzeń kulturalnych, gospodarczych, społecznych i sportowych znaleźć można ciekawe artykuły dotyczące historii regionu, zabytków i znaczących postaci. Numery archiwalne udostępnione są on-line na stronie MOK Brzesko [MOK Brzesko 2021]. Ponadto poszczególne miejscowości, działające w nich instytucje kultury, stowarzyszenia i parafie prowadzą strony internetowe poświęcone m.in. atrakcjom turystycznym i historii. Ograniczenia związane z trwającą od wiosny 2020 roku pandemią spowodowały, że wiele placówek, które w tym czasie pozostawały zamknięte, przeniosło swoją działalność do Internetu. Dobrym przykładem jest Dębińskie Centrum Kultury, które wzięło udział w programie „Kultura w sieci”, tworząc witrynę „Wirtualna baza dziedzictwa i tradycji gminy Dębno”. Z wykorzystaniem najnowocześniejszych dostępnych technologii (skany 3D, VR) opracowano wysokiej jakości materiały umożliwiające wirtualne zwiedzanie zabytków oraz poznanie miejscowych tradycji i folkloru (filmy, nagrania audio piosenek w wykonaniu zespołów ludowych). Jest to bardzo atrakcyjna forma promocji, doskonale wpisująca się w aktualne trendy i zachęcająca do odwiedzenia regionu. Warto zwrócić uwagę również na działalność Stowarzyszenia „Pamięć i Dialog. Wspólna Historia”, którego misją jest odtworzenie pamięci o społeczności żydowskiej zamieszkującej przed II wojną światową Brzesko i sąsiednie miejscowości. Prowadzona przez stowarzyszenie witryna internetowa jest cennym źródłem informacji historycznych, opublikowanych jest na niej wiele artykułów o rodzinach żydowskich z regionu oraz fotografii – historycznych i współczesnych.

Wysoka punktacja powiatu brzeskiego w kategorii III. „Pozostała oferta czasu wolnego” (26 na 39 punktów), przede wszystkim w podkategoriach „Atrakcje krajobrazowe (11/14) i „Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna” (11/13) pozwala ocenić region jako atrakcyjny dla turystów aktywnych, chcących połączyć poznawanie zabytków kultury materialnej z różnymi formami sportu i rekreacji, w otoczeniu przyrody.

W kategorii IV. „Inne czynniki wspierające turystykę kulturową” maksymalna liczba punktów to 57 – powiat brzeski uzyskał ich 17, co, biorąc pod uwagę rozmiar badanego regionu, jest wynikiem zadowalającym – w każdej podkategorii znalazły się elementy punktowane.

IV. Postulaty dotyczące rozwijania turystyki kulturowej

Jak wynika z przeprowadzonej waloryzacji, powiat brzeski posiada duży potencjał turystyczno-kulturowy, który powinien być utrwalany, promowany i rozwijany. Dla osiągnięcia celu, jakim jest zwiększenie ruchu turystycznego ukierunkowanego na szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe, urzędy samorządowe, instytucje kultury i inne organizacje działające w regionie powinny podejmować i/lub intensyfikować działania oparte na:

- lepszym wykorzystaniu dogodnego położenia (stosunkowo mała odległość od Krakowa i Tarnowa, przy ważnych drogach, przede wszystkim autostradzie A4 i drodze krajowej nr 94) dla promocji turystycznej. Mogą temu służyć np. billboardy zachęcające do zatrzymania się i zwiedzenia miejscowości i zabytków, które niewątpliwie są warte poznania;
- zwiększeniu udziału placówek w Nocy Muzeów. Jak wykazała przeprowadzona analiza, tylko jedno muzeum (Zamek w Dębnie) uczestniczy w tej imprezie, choć w regionie zobaczyć można wiele ciekawych z punktu widzenia turystyki kulturowej ekspozycji (m.in. Muzeum Regionalne w Brzesku, Muzeum Parafialne im. ks. Jana Piechoty w Iwkowej, izby pamięci w Łysej Górze, Mokrzychach, Borzęcinie, Jadownikach). Warto byłoby zaangażować również parafie, na terenie których znajdują się zabytkowe kościoły drewniane i udostępnić je do zwiedzania z przewodnikiem (edukatorem). Poszczególne placówki mogłyby nawiązać współpracę w tej materii, tworząc np. mapę z zaznaczoną trasą, która ułatwiłaby zainteresowanym dotarcie do kolejnych punktów zwiedzania;

- promowaniu Łysej Góry (gm. Dębno) jako centralnego punktu Szlaku Ceramicznego Regionu Tarnowskiego – podjęcie starań o włączenie miejscowości do Europejskiego Szlaku Ceramiki certyfikowanego przez Radę Europy. Oprócz oczywistego podniesienia rangi tego miejsca na mapie atrakcji turystycznych, członkostwo w stowarzyszeniu (do którego należy m.in. francuskie Limoges, włoska Faenza, a od stycznia 2021 r. również Bolesławiec) może otworzyć drogę do pozyskania funduszy z Unii Europejskiej i stworzenie ciekawego projektu na bazie twórczości Bolesława Książka i Spółdzielni „Kamionka”;
- zachęcaniu osób pielgrzymujących do położonych w powiecie brzeskim sanktuariów oraz uczestników eventów kultury masowej (festyny, koncerty, dni gmin) do dłuższego pobytu w regionie połączonego z poznawaniem jego historii i zabytków;
- nawiązaniu współpracy gospodarstw agroturystycznych z placówkami oświatowymi, organizacja pobytów grup szkolnych i przedszkolnych (wycieczki jednodniowe, kilkudniowe, zielone szkoły, białe szkoły) połączonych z warsztatami i zajęciami tematycznymi, których uczestnicy będą mieli okazję poznać dawne tradycje, zwyczaje i rzemiosło (przede wszystkim nieistniejące lub wymierające zawody);
- utworzeniu lokalnej grupy działania (wzorem Kwartetu na Przedgórzu) skupiającej wszystkie gminy powiatu brzeskiego w celu wspólnej promocji regionu, w tym zabytków i atrakcji, które nie są powszechnie znane.

V. Powiat brzeski jako destynacja turystyki kulturowej

Analiza zabytków, miejsc i szlaków kulturowych powiatu brzeskiego prowadzi do stwierdzenia, iż region ten może być traktowany jako cel turystyki kulturowej, posiadający potencjał zwłaszcza w kilku obszarach omówionych poniżej.

Podróże tematyczne

Jedną z możliwych do uprawiania na terenie powiatu brzeskiego formą turystyki kulturowej są podróże tematyczne. Przez region przebiegają dwa atrakcyjne szlaki – Małopolski Szlak Architektury Drewnianej, który od wielu lat przyciąga turystów krajowych i zagranicznych, oraz zasługujący na odkrycie i szerszą promocję Szlak Ceramiczny Regionu Tarnowskiego.

Małopolski Szlak Architektury Drewnianej został wytyczony w 2001 roku. Obecnie znajduje się na nim 255 zabytkowych obiektów sakralnych (kościół, cerkwie, kaplice) i świeckich (dwory, wille, pojedyncze budynki i zespoły

urbanistyczne). Spośród nich 14 położonych jest w regionie będącym przedmiotem niniejszego opracowania, a są to:

- w Brzesku i gminie Brzesko:

- 1) dawny teatr letni i osiedle robotnicze w Brzesku: budynek teatru zaprojektowany został w stylu zakopiańskim przez arch. Eugeniusza Wesołowskiego w 1902 roku, na zlecenie Jana II Goetza jako część założenia urbanistycznego browaru w Okocimiu (podobnie jak osiedle robotnicze). Obiekt jest dostępny – obecnie znajduje się w nim restauracja „Pawilon” serwująca dania kuchni polskiej;

- 2) zespół zabudowy drewnianej w Mokrzychach;

- 3) zabudowa drewniana w Szczepanowie;

- w Czchowie i gminie Czchów:

- 4) zabudowa rynku w Czchowie – zrekonstruowane po pożarze 1946 roku domy mieszkalne z podcieniami – typowy przykład architektury małych miast (w północnej pierzei rynku);

- 5) XVIII-wieczny modrzewiowy kościół p.w. Przemienienia Pańskiego i Bożego Miłosierdzia w Jurkowie: najcenniejszym zabytkiem jest renesansowy obraz Chrystusa niosącego krzyż (w ołtarzu głównym) oraz XV-wieczny tryptyk ukazujący postaci św. Stanisława, św. Katarzyny, Chrystusa Bolejącego i Matki Bożej Bolesnej, pozostałe elementy wyposażenia – barokowe – pochodzą z przełomu XVII i XVIII wieku;

- 6) XVIII-wieczny kościół p.w. św. Mikołaja Biskupa w Tymowej z figurą Chrystusa na fasadzie, wyposażenie w stylu barokowym i rokokowym. Świątynia poddana została renowacji w 1913 roku – z tego czasu pochodzą bogato zdobione soboty oraz dekoracja malarska wewnątrz świątyni – ornamentyka nawiązuje do motywów młodopolskich;

- w Iwkowej:

- 7) kościół cmentarny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny: to jeden z najstarszych kościołów na terenie Małopolski, pochodzi z drugiej połowy XV w. W świątyni zachowały się późnorenesansowe fragmenty polichromii (ukazujące postaci apostołów i sceny Męki Pańskiej), drewniane portale z charakterystycznymi dla renesansu trójlistnymi łukami oraz rzeźby na belce tęczowej;

- w gminie Gnojnik:

8) zabudowa w Biesiadkach: zachowany zespół szeregowej zabudowy powstał w okresie międzywojennym;

9) kościół św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty w Biesiadkach: świątynia odbudowana w 1661 roku (pierwotny kościół został zniszczony przez oddziały Rakoczego). Oprócz zachowanej Piety w ołtarzu głównym i grupy Pasji na belce tęczowej (obydwa elementy pochodzą z XVI w.), można w nim obejrzeć rzeźby świętych – dzieła sztuki ludowej, oraz malowidła stropowe z XX w., które nawiązują do ornamentów popularnych na Podhalu;

10) kościół p.w. Św. Urszuli z Towarzyszkami w Gosprzydowej: wzniesiony w ostatnich latach XVII wieku, najstarszy element wyposażenia to XV-wieczna chrzcielnica z herbem Starykoń. Ściany i stropy zdobi XIX-wieczna polichromia. W ołtarzu głównym otoczony kultem wizerunek Matki Bożej Gosprzydowskiej, a nad nim obraz patronki parafii – św. Urszuli;

• w gminie Szczurowa:

11) dwór w Dołędze: staropolski dwór szlachecki, nazywany powszechnie „Nadwiślańskim Soplicowem” – zarówno jego wygląd, jak i funkcje, które pełnił w przeszłości (działalność patriotyczna kolejnych właścicieli – w okresie rabacji galicyjskiej, powstania styczniowego i II wojny światowej), przywołuje na myśl dwór znany z kart *Pana Tadeusza*. W 1973 roku urządzono w nim muzeum (oddział Muzeum Okręgowego w Tarnowie). Wzniesiony z drewna modrzewiowego na planie podkowy, we wnętrzach zachowane wyposażenie i pamiątki głównie z XIX wieku;

12) zabudowa w Uściu Solnym: podobnie jak Szczepanów, Uście Solne w przeszłości posiadało prawa miejskie (ok. 1360-1933), co tłumaczy obecny układ urbanistyczny wsi z centralnie wytyczonym jeszcze w średniowieczu rynkiem. Drewniana zabudowa, którą dzisiaj można obejrzeć, wzniesiona została pod koniec XIX i na początku XX wieku. W przeważającej większości są to domy o konstrukcji zrębowej, składające się z dwóch lub trzech izb. Gdziekolwiek zachowały się stodoły posiadające szkieletową konstrukcję z charakterystycznymi wiklinowymi ścianami i dachami pokrytymi strzechą;

13) XVIII-wieczny kościół p.w. św. Sebastiana Męczennika w Strzelcach Wielkich z późnobarokowym i rokokowym wyposażeniem oraz dzwonnica z izbicą o konstrukcji słupowej;

14) dzwonnica w Zaborowie: kościół Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny jest trzecim z kolei, przy którym wznosi się ta budowla z 1830 roku (pierwszym była drewniana kaplica z 1814 roku, drugim – drewniany kościół z 1835 roku rozebrany w 1950 roku) [Szlak Architektury Drewnianej w Małopolsce].

Szlak Ceramiczny Regionu Tarnowskiego. Z uwagi na dużą liczbę obiektów, miejscowości powiatu brzeskiego stanowią atrakcyjną destynację podróży tematycznych ukierunkowanych na zapoznanie się z historią produkowanych w **Łysej Górze** (gm. Dębno) wielkoformatowych mozaik ceramicznych, które bezpośrednio po II wojnie światowej, jak i w latach późniejszych pojawiały się jako elementy ozdobne na elewacjach i we wnętrzach wielu budynków – zarówno publicznych, jak i prywatnych. Z niektórych bezpowrotnie zniknęły (np. Teatr im. L. Solskiego w Tarnowie), w innych zachowały się do dziś.

Początki przedsięwzięcia zwanego „eksperymentem łysogórskim” sięgają lat 40. XX wieku, kiedy to wywodzący się z tego terenu poseł na Sejm Franciszek Mleczek postanowił uruchomić duży zakład produkcyjny, gdzie mieli znaleźć pracę okoliczni mieszkańcy. Prowadzenie spółdzielni powierzył artyście-ceramikowi Bolesławowi Książkowi (1911-1994), dzięki któremu wyroby z Łysej Góry szybko zyskały uznanie odbiorców w kraju i za granicą. Przyszli pracownicy kształcili się w Technikum Ceramicznym. W „Kamionce” produkowano też naczynia, zastawy stołowe, talerze, figurki, które stanowiły elementy dekoracyjne w wielu domach. Spółdzielnia zakończyła swoją działalność w 1992 roku, w kolejnych latach zakład został sprywatyzowany i ostatecznie zamknięty na początku XXI wieku.

Obecnie produkty z łysogórskiej „Kamionki” zobaczyć można na zewnątrz jak i w pomieszczeniach budynków użyteczności publicznej (sala posiedzeń Urzędu Gminy w Dębnie, Bank Spółdzielczy w Brzesku, szkoła, internat, poczta, budynek OSP, ośrodek zdrowia, budynek Spółdzielni „Kamionka” w Łysej Górze, budynek OSP w Łoniowej) i świątyni (kaplica p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Jastwi, kościół, grotta i droga krzyżowa w Sanktuarium NMP z Lourdes w Porąbce Uszewskiej, kościół Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Łysej Górze), jak również na domach prywatnych (np. w Tarnowie).

W 2016 roku w Łysej Górze otwarta została izba pamięci ze stałą wystawą „Skarby Łysej Góry”, na której obejrzyć można dzieła artystów i pracowników Spółdzielni Wyrobów Ceramicznych „Kamionka”. W pobliżu izby pamięci, przy

amfiteatrze Krakus w Łysej Górze urządzona została Ceramiczna Ścieżka Historyczna – to plenerowa wystawa replik zabytków z regionu: zamku w Dębnie, kościoła św. Małgorzaty w Dębnie oraz wiejskiej chaty i budynków gospodarczych.

O atrakcyjności i wysokiej wartości artystycznej wyrobów z „Kamionki” świadczy fakt, iż dzieła Bolesława Książka osiągają bardzo wysokie ceny na aukcjach, wiele jego prac znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego (w Warszawie, Krakowie, Gdańsku i Wrocławiu) oraz w prywatnych kolekcjach. W ostatnich latach zorganizowano kilka wystaw, m.in. w tarnowskim BWA „Łysogórski eksperyment. Ceramika artystyczna” (2015 r.), warszawskiej Zachęcie „Eksperyment łysogórski 50 lat później” (2017 r.) i wrocławskim BWA „W niedalekiej przeszłości” (2018 r.). Na ostatniej wspomnianej wystawie artysta Paweł Olszczyński w ciekawy sposób pokazał upadek spółdzielni. Wykorzystując znalezione w zamkniętej fabryce odpady naczyń, uzupełnił je według własnej wizji, kończąc w ten sposób przerwany proces produkcyjny. W grudniu 2020 roku ukazała się monografia Bożeny Kostuch *Czarodziej z Łysej Góry. Opowieść o Bolesławie Książku* [Kostuch 2020], będąca biografią jednego z najwybitniejszych polskich ceramików. Wnuk Bolesława Książka – Marcin Sacha stworzył witrynę internetową z bogatą dokumentacją fotograficzną zrealizowanych prac, jak i projektów, a całość wzbogacają ilustrowane archiwalnymi fotografiami zapiski z pamiętnika Bolesława Książka – artysty uznanego i wielokrotnie nagradzanego (m.in. złotym medalem na VIII Międzynarodowym Konkursie Ceramiki Artystycznej "Gualdo Tadino" we Włoszech oraz Dyplomem Ministra Kultury i Sztuki za osiągnięcia w dziedzinie kultury).

Turystyka kulturowa obszarów wiejskich

W miejscowościach powiatu brzeskiego można łatwo odnaleźć większość elementów określonych przez Armina Mikosa von Rohrscheidta [2016, s. 140] jako punkty koncentrujące turystykę kulturową obszarów wiejskich (skanseny lub muzea regionalne, imprezy kulturalne o charakterze ludowym, lokalne sanktuaria religijne położone poza miastami).

Trzy wsie powiatu brzeskiego znajdują się na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej z uwagi na zachowaną dawną zabudowę. W **Biesiadkach** (gm. Gnojnik) wzdłuż głównej drogi stoją (w układzie szczytowym) wybudowane po wielkim pożarze w 1920 roku chaty o konstrukcji zrębowej. Warto przyjrzeć się charakterystycznym ozdobnym obramieniom okiennym i wykonanym z wycinanych we wzory deseczek

dekoracjom ścian. Podobny układ (domy zwrócone szczytami do drogi) posiada zabudowa **Mokrzysk** (gm. Brzesko) – parterowe, jednotraktowe chałupy są typowymi przykładami chałup w stylu krakowskim. W elewacjach wyróżniają się białe pasy między belkami. Ciekawy układ urbanistyczny posiada **Szczepanów** (gm. Brzesko), który od 1761 do 1850 roku posiadał prawa miejskie (stąd obecność rynku). Zrębowe budynki kryte słomą, z bielonymi ścianami można było obejrzeć w Szczepanowie do połowy XX w., kiedy to dachówka zaczęła wypierać strzechę, zmieniając kształt dachów – z czterospadowych na dwuspadowe.

„Nadwiślańskim Soplicowem” nazywany jest modrzewiowy dwór w **Dołędzie** (oddział Muzeum Okręgowego w Tarnowie) – wzniesiony w 1848 roku na miejscu pierwszego dworu z lat 20-tych XIX w., który został zniszczony w czasie rabacji galicyjskiej (1846 roku). Pozostawał on w rękach potomków pierwotnego właściciela – Juliana Pikuzińskiego (1788-1830) do 1973 roku, kiedy to jego prawnuczka, Jadwiga Wolska-Tumidajska (1890-1981) przekazała obiekt na cele muzealne. Budynek jest typowym przykładem staropolskiego dworku szlacheckiego. To również miejsce ważnych wydarzeń. Rodzina Pikuzińskich aktywnie angażowała się w życie polityczne i społeczne oraz w ruch narodowowyzwoleńczy. Oprócz wspomnianych powyżej tragicznych losów spowodowanych buntem chłopów pod wodzą Jakuba Szeli (1787-1860) opisanych w pamiętniku Marianny Pikuzińskiej (1829-1906) *Rabacja na Powiślu. Dziennik Marianny Pikuzińskiej* [Pikuzińska 2006], należy zaznaczyć, iż w czasie powstania styczniowego w 1863 roku dwór w Dołędzie pełnił rolę lazaretu i – jak podają niektóre źródła – znalazł w nim schronienie dowódca powstania Marian Langiewicz (1827-1887). *Vis-à-vis* dworu stoi kaplica powstańców, pod którą ochotnicy mieli składać przysięgę wierności ojczyźnie. Przełom XIX i XX wieku to okres, w którym do dworu przybywało wielu artystów krakowskiej bohemy – m.in. Stanisław Wyspiański (1869-1907), Adam Asnyk (1838-1897), Jacek Malczewski (1854-1929), Lucjan Rydel (1870-1918) czy Tadeusz Boy-Żeleński (1874-1941), jak również przedstawiciele środowisk akademickich. Liczne zachowane pamiątki, stanowiące obecnie ekspozycję muzealną, pochodzą z tamtych czasów. Są wśród nich obrazy (m.in. „Rabacja chłopska” Jana Lorenowicza, „Portret Jana Bartosińskiego” i portret nieznaney dziewczyny autorstwa Stanisława Wyspiańskiego), biedermeierowskie i secesyjne meble, piece kaflowe, zegary, zastawy stołowe i wiele innych przedmiotów codziennego użytku, które ukazują upodobania i zwyczaje XIX-wiecznej szlachty. W pobliżu dworu stoi chata chłopska przeniesiona ze Skrzyszowa

koło Tarnowa, w której wystawione są sprzęty domowe i narzędzia rzemieślnicze, typowe dla regionu malowane skrzynie, obrazy, tkaniny i wiele innych eksponatów związanych z życiem i zwyczajami dawnej małopolskiej wsi.

Na terenie powiatu brzeskiego działa kilka **izb pamięci**, w których turysta może zapoznać się nie tylko z historią danego miejsca, ale również obejrzeć zbiory związane z rolnictwem, rzemiosłem oraz dziejami jednostek ochotniczej straży pożarnej, które na przestrzeni lat odgrywały ważną rolę w społecznościach wiejskich. Placówki tego typu działają w **Łoniowej** (w budynku remizy OSP w Łoniowej można zwiedzić Izbę Pamięci Wsi – na wystawie prezentowane są dokumenty – najstarszy, z końca XVIII w. to Księga zapisów testamentowych, jak również przedmioty używane w dawnych czasach w domach, narzędzia rolnicze, stroje i instrumenty muzyczne, jak również egzemplarze broni z okresu I wojny światowej. Druga część ekspozycji dotyczy dziejów ochotniczej straży pożarnej – oprócz ksiąg strażackich i dyplomów, zwiedzający mają okazję zobaczyć sprzęt gaśniczy, elementy umundurowania oraz dawne fotografie. Większość zbiorów to pamiątki rodzinne przekazane przez mieszkańców Łoniowej. Istnieje możliwość udziału w warsztatach edukacyjnych „Zobaczyć, wysłuchać, by ocalić od zapomnienia”), **Mokrzyskach** (Izba Pamięci Ochotniczych Straży Pożarnych) oraz w **Jadownikach** (Izba Regionalna zorganizowana w 2002 roku przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Jadownickiej – przez dwa lata gromadzono przedmioty wykorzystywane na przełomie XIX i XX wieku w gospodarstwach domowych i warsztatach rzemieślniczych. Wystawę tworzy kilkaset przekazanych przez darczyńców). W 1966 roku z inicjatywy ks. Jana Piechoty (1909-1987) w **Iwkowej** powstało Muzeum Parafialne, które pierwotnie mieściło się w wieży kościoła Podwyższenia Krzyża, a po 30 latach zostało przeniesione do pomieszczeń plebanii. Oprócz figurek świętych wykonanych przez artystów ludowych i przedmiotów kultu religijnego, ekspozycja zawiera również stare fotografie ukazujące ważne wydarzenia z historii parafii, dokumenty, numizmaty, medale oraz wiele dawnych narzędzi domowych, rolniczych i rzemieślniczych. Placówka jest filią Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie.

Wiele miejscowości powiatu brzeskiego organizuje cykliczne **festyny**, które są okazją do poznania oferty (agro)turystycznej, ale też kulinarnej¹. Przykładem jest Borzęckie Święto Grzyba (Dni Gminy Borzęcin – sierpień), w czasie którego organizowane są konkursy na kosz grzybów i potrawę z grzybów, połączone

¹ W 2020 roku imprezy nie odbywały się z uwagi na pandemię wirusa SARS-CoV-2.

z degustacją potraw i występami lokalnych zespołów muzycznych. Imprezę kończą koncerty znanych krajowych artystów, przez co cieszy się ona dużym zainteresowaniem również poza regionem i jest ważnym elementem promocji gminy **Borzęcin**. Festynem promującym inny produkt lokalny oraz walory turystyczne jest Święto Suszonej Śliwki w **Iwkowej** (wrzesień). Organizatorzy, oprócz atrakcji rozrywkowych (konkursy, koncerty, zabawy i animacje dla dzieci) zapewniają możliwość degustacji oraz zwiedzanie suszarni owoców. Z kolei w **Brzesku** odbywa się Diecezjalne Święto Chleba (19 edycji do 2019 roku) – po uroczystym przemarszu, mszy świętej i części oficjalnej, uczestnicy mogą obejrzeć występy zespołów folklorystycznych z regionu oraz degustować produkty i potrawy przyrządzone przez gospodarstwa z regionu.

Długą tradycję (37 edycji do 2019 roku) ma organizowany od 1991 roku w **Szczurowej** (wcześniej w Tarnowie) Przegląd Zespołów Pieśni i Tańca, Kapel i Śpiewaków Ludowych „Krakowski Wianek” (maj). Każdego roku w konkursie bierze udział kilkuset artystów, którzy są oceniani przez komisję złożoną z uznanych autorytetów w dziedzinie etnografii, etnomuzykologii, etnochoreografii i folklorystyki. Podczas występów w malowniczym Parku Kępińskich zespoły (również młodzieżowe) prezentują tańce ludowe, obrzędy i zwyczaje oraz tradycyjną muzykę regionu krakowskiego.

W ostatnich tygodniach wakacji powiat brzeski i poszczególne jego gminy organizują święta plonów, podczas których różne grupy uczestniczą w konkursach na najbardziej okazałe wieńce dożynkowe, a ponadto odbywają się występy zespołów folklorystycznych, degustacje i koncerty z zabawami tanecznymi. Tego typu eventy są dobrą okazją do poznania lub zgłębienia wiedzy o tradycjach wiejskich i kulturze ludowej. Często dożynki stanowią część popularnych w ostatnich latach dni gminy, ale też mniejsze miejscowości przygotowują (zwłaszcza w okresie letnim) festyny – przykładem może być Święto Wsi **Łoniowej** „Łopolka” (czerwiec), którego nazwa pochodzi od koszyków wyplatanych z łupanych witek dębowych. Uczestnicy imprezy mogą spróbować samodzielnie wykonać łopolkę, a także obejrzeć i kupić wyroby garncarskie czy hafciarskie na kiermaszu sztuki ludowej. Organizatorem święta jest Stowarzyszenie Folklorystyczne „Łoniowiacy”, które w ten sposób przypomina o dawnych tradycjach i pielęgnuje pamięć o wymierających zawodach – niegdyś powszechnych w regionie, a obecnie wypartych przez technologię. Wydarzenie cieszy się dużą popularnością w okolicy i z roku na rok przyciąga coraz więcej turystów.

Ciekawym projektem jest zrealizowana w **Bielczy** (gm. Borzęcin) Aleja historii wsi – w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej i wiedzy historycznej w sąsiedztwie kościoła Matki Bożej Anielskiej ustawiono tablice zawierające opisy najważniejszych wydarzeń w historii miejscowości.

Dzieje polskiej wsi i zwyczaje ludowe są związane z życiem religijnym. W wymiarze materialnym potwierdzają ten fakt liczne **krzyże przydrożne, kapliczki i figury świętych** – takich obiektów jest na terenie powiatu brzeskiego kilkadziesiąt. Najczęściej przedstawiają wizerunek Matki Bożej, Chrystusa Frasobliwego, Chrystusa upadającego pod krzyżem oraz świętych, którzy mieli chronić miejscową ludność przed nieszczęściami, takimi jak pożar (św. Florian), powódź i susza (św. Jan Nepomucen – tzw. *nepomuki* spotkać można przy rzekach, mostach i w pobliżu pól uprawnych). Ciekawym przykładem jest kapliczka św. Rozalii w Łękach (gm. Borzęcin) – patronki chroniącej od zarazy i chorób zakaźnych, wzniesiona w 1888 roku. Większość datowana jest na przełom XIX i XX wieku, jednak są też starsze – w **Dębnie** dwie rzeźby pochodzą z I połowy XVIII wieku – wykonane na polecenie ówczesnej właścicielki wsi Anny Tarłowej. Jedna z nich ukazuje Chrystusa Frasobliwego (1747 r.), druga – w sąsiedztwie zamku – świętą Kingę (1725 r.). Podążanie szlakiem kapliczek, figur i krzyży przydrożnych może być elementem zarówno turystyki kulturowej obszarów wiejskich, podróży tematycznych, jak i turystyki pielgrzymkowej.

W regionie, oprócz sanktuarium św. Stanisława w Szczepanowie, istnieje kilka **lokalnych sanktuariów religijnych położonych poza miastami**. Jednym z nich jest sanktuarium Matki Bożej Gosprzydowskiej (XVII-wieczny drewniany kościół św. Urszuli w **Gosprzydowej**, gm. Gnojnik). Jak czytamy na stronie internetowej parafii, „Matka Boża w Gosprzydowej była czczona w przeszłości, nie tylko przez swoich parafian, lecz przez rzesze ludu okolicznego. Liczne pielgrzymki z różnych stron spieszyły do Gosprzydowej, szczególnie w czasie klęsk żywiołowych, długiej suszy, ulewnych deszczów, zarazy, aby uprosić za Jej przyczyną miłosierdzie karzącego Boga” [Parafia Gosprzydowa 2021]. Według miejscowej legendy, cudowny obraz przyniosły wody Uszwicy pod koniec XVII w. – od tego czasu otoczony jest kultem, o czym świadczy umieszczony pod nim napis: „OBRAS CUDOWNEY NAŚWIETSZEY PANNY MARYEY KTÓRY JEST W BOCHNI KOŁO KRAKOWA. TEN OBRAS WIELKIEMI CUDAMI Z DAWNA SŁYNIE Y PROSZĄCYM CZEŚĆ Y SŁAWĘ PRZYWRACAŁ, W ROSPACZY UCIECZKA, W CHOROBACH

WYBAWIENIE ZA PRZYCZYNA PANNY NAYŚWIETSZEY POCIESZYCIELKI UMIERAJĄCYCH”. Na północy powiatu, w miejscowości **Strzelce Wielkie** (gm. Szczurowa) w parafii św. Sebastiana Męczennika znajduje się barokowy (z XVII lub XVIII w.) obraz Matki Bożej Strzeleckiej, który od wieków był celem pielgrzymek – w czasach przedrozbiorowych do sanktuarium przybywało wielu wiernych z bliska i z daleka, a odpusty odbywają się w niedziele po 16 lipca. Co ciekawe, kult przeniesiony został do Stanów Zjednoczonych przez emigrantów, którzy zabierali ze sobą ikony Matki Bożej Strzeleckiej (w Chicago działa polonijna fundacja Parafia Strzelce Wielkie). W kościele Najświętszej Marii Panny w **Zaborowie** (gm. Szczurowa) umieszczony został obraz Zaborowskiej Matki z Dzieciątkiem, przeniesiony z rozebranego w 1950 roku drewnianego kościoła. Wizerunek otoczony jest kultem miejscowej ludności, podobnie jak obraz Królowej Doliny Dunajca – Matki Bożej Domosławickiej (**Domosławice**, gm. Czchów), uznawanej za opiekunkę dzieci i młodych małżeństw, czczonej przez wieki, o czym świadczą liczne wota dziękczynne za otrzymane łaski.

Do uprawiania turystyki kulturowej obszarów wiejskich (z elementami **turystyki kulinarnej**) na terenie powiatu brzeskiego zachęcać może bogata oferta agroturystyczna. Większość gospodarstw położona jest na terenach zalesionych i oferuje wyżywienie, co stwarza okazję degustacji potraw i produktów lokalnych. Dwa z nich należą do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych – jest to projekt mający na celu m.in. propagowanie dziedzictwa kultury materialnej wsi, tradycyjnych zawodów, rękodzieła i twórczości ludowej. „Artystyczna Zagroda” w **Porębie Spytkowskiej** realizuje następujące programy: „Z ziołami za pan brat”, „Artystyczne kombinacje – bibułkarstwo”, „Jak to dawniej bywało – tradycyjne kiszenie kapusty”, „Od owieczki do niteczki”, natomiast Bacówka „Biały Jeleń” w **Iwkowej** – „Od ziarenka do bochenka”.

Turystyka religijna i pielgrzymkowa

Powiat brzeski posiada duże możliwości rozwoju **turystyki religijnej i pielgrzymkowej** z uwagi na istnienie trzech ważnych sanktuariów – św. Stanisława w Szczepanowie, św. Jakuba Apostoła w Brzesku i Matki Bożej z Lourdes w Porąbce Uszewskiej.

Zgodnie z wielowiekową tradycją **Szczepanów** (gm. Brzesko) uznawany jest za miejsce narodzin pierwszego polskiego świętego – Stanisława biskupa męczennika

(ok. 1030-1079). Kult św. Stanisława szerzył w XV wieku kronikarz Jan Długosz (1415-1480), który ufundował mały murowany kościół (wcześniej, od XI wieku stał w tym miejscu drewniany kościółek wybudowany przez rodziców św. Stanisława – Wielisława i Bognę, natomiast na początku XX wieku do kościoła „długoszowski” dobudowana została bazylika p.w. św. Marii Magdaleny). Do sanktuarium przez stulecia przybywało wielu pielgrzymów, którzy modląc się przed relikwiami św. Stanisława prosili o łaski za jego pośrednictwem. Często odwiedzał Szczepanów kard. Karol Wojtyła (1920-2005), który w 2003 roku jako papież Jan Paweł II podniósł kościół św. Marii Magdaleny i św. Stanisława do godności bazyliki mniejszej. W uroczystościach wziął udział legat papieski – kard. Joseph Ratzinger (ur. 1927), późniejszy papież Benedykt XVI. Jednym z ważniejszych wydarzeń w życiu diecezji tarnowskiej jest trwający 8 dni odpust (od niedzieli poprzedzającej liturgiczne wspomnienie świętego – 8 maja – do kolejnej niedzieli). Oprócz bazyliki, w Szczepanowie są jeszcze dwie kaplice poświęcone świętemu – kaplica p.w. Narodzenia św. Stanisława (jej ołtarz wsparty jest o dąb, pod którym według tradycji miał przyjść na świat przyszły biskup, a tuż obok znajduje się źródło, w którym matka Stanisława – Bogna miała obmyć niemowlę) oraz kaplica cmentarna ufundowana w 1781 roku przez Stanisława Lubomirskiego (1722-1783) w miejscu, gdzie stał dom rodziców św. Stanisława.

W 2019 roku biskup tarnowski poświęcił nowo wybudowany Panteon Świętych i Błogosławionych na placu przykościelnym w Szczepanowie – w niszach kruczków umieszczono figury m.in. św. Stanisława Biskupa, bł. Ks. Romana Sitki, św. Kingi, św. Maksymiliana Marii Kolbego, św. Urszuli Ledóchowskiej, bł. Krystyna Gondka, bł. Marii Teresy Ledóchowskiej, św. Szymona z Lipnicy, św. Benedykta Pustelnika, św. Świerada Pustelnika oraz św. Stanisława Kostki, bł. Ks. Stanisława Pyrtka i bł. Stanisława Kostki Starowieyskiego. Inicjator tego przedsięwzięcia, kustosz sanktuarium ks. prałat Władysław Pasiut podkreślał, iż zainspirowały go słowa wypowiedziane przez Jana Pawła II podczas uroczystości kanonizacyjnych św. Kingi w Starym Sączu (1999 r.): „Nie lękajcie się być świętymi” – taki napis widnieje na bramie prowadzącej do panteonu. Oprócz wspomnianych figur na placu znajduje się ołtarz polowy i stacje drogi krzyżowej.

Sanktuarium św. Jakuba Starszego Apostoła w **Brzesku**, oficjalnie ustanowione w 2018 roku, jest miejscem kultu od XV wieku. Jan Długosz w swoich kronikach wspominał o pierwszym, drewnianym kościele św. Jakuba (powstałym ok. 1400 roku)

– w jego miejscu w 1447 roku wzniesiono pierwszą świątynię murowaną, którą na przestrzeni stuleci wielokrotnie trawił ogień. Ostatnia jego odbudowa miała miejsce na początku XX wieku (1905-1913), z zachowaniem architektury i detali neogotyckich oraz barokowego wyposażenia, natomiast w latach 1979-1984 dobudowano do niego większy kościół p.w. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła. Ważną datą w historii sanktuarium jest rok 1921, w którym sprowadzono z Rzymu relikwie św. Jakuba, które na co dzień są wystawione w kościele, a podczas ważnych uroczystości noszone w procesji. W lutym 2014 roku zapoczątkowana została tradycja odprawiania mszy św. w intencji pielgrzymów, którzy docierają do Santiago de Compostela (każdego 25. dnia miesiąca). Postać św. Jakuba trwale wpisała się również w życie miasta (w 2010 roku papież Benedykt XVI ogłosił go patronem Brzeska), organizowane są cykliczne wydarzenia popularyzujące tradycje jakobiańskie, m.in. rodzinne pielgrzymowanie (zorganizowane wyjazdy do miejscowości położonych na szlaku *Via Regia*, poznawanie ich historii i udział w nabożeństwach), Przegląd Kolęd i Pastorałek „O muszlę świętego Jakuba”, Dni Kultury Chrześcijańskiej, a od 16 do 25 lipca Dni Jakubowe.

W ostatnich latach w Polsce wzrosło zainteresowanie Drogą św. Jakuba, coraz więcej osób pielgrzymuje do galicyjskiego sanktuarium, dokumentując przebieg wędrówki w publikacjach i na blogach. Szlak Jakubowy jest również tematem wielu opracowań naukowych, w których analizie poddawane są różne, również pozareligijne aspekty podróży do Santiago de Compostela [por. Plichta 2019]. Odrodzenie tradycji pielgrzymowania do grobu św. Jakuba jest niewątpliwie zasługą wielu osób i instytucji zainteresowanych właściwym oznakowaniem, utrzymaniem oraz promocją *camino*: wolontariuszy, opiekunów szlaku, bractw świętego Jakuba działających przy poszczególnych parafiach, fundacji i stowarzyszeń. To dzięki nim w wielu miejscowościach zobaczyć można charakterystyczne muszle – symbol szlaku. W 2016 roku we Wrocławiu powołany został Parlament Jakubowy, który przyjął „Deklarację o podstawach i celach współpracy na rzecz Drogi św. Jakuba w Polsce” (jako części Europejskiego Szlaku Kulturowego *Camino de Santiago*) i odbył 7 sesji, podczas których analizowano zrealizowane działania, formułowano wnioski i wytyczano kierunki dalszej działalności. Jedna z sesji została zorganizowana w Brzesku we wrześniu 2020 roku (jej uczestnicy pielgrzymowali też do sanktuarium św. Stanisława w Szczepanowie) i w dużej części poświęcona była przygotowaniom do obchodów

Roku Świętego 2021². Dekretem Penitencjarii Apostolskiej, z upoważnienia papieża Franciszka, kościół p.w. Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła i św. Jakuba Apostoła został ustanowiony kościołem stacyjnym, w którym w roku jubileuszowym można uzyskać odpust zupełny, co z pewnością wpłynie na zwiększenie liczby wiernych pielgrzymujących do tego miejsca.

Do **Porąbki Uszewskiej** (gm. Dębno) przybywają liczne grupy pielgrzymów, aby modlić się w sanktuarium Najświętszej Maryi Panny z Lourdes, które składa się z neogotyckiego kościoła p.w. św. Andrzeja Apostoła (wybudowanego w latach 1910-1918 według projektu Jana Sas-Zubrzyckiego) i repliki grotty Massabielle, w której w 1858 roku Matka Boża objawiła się młodej pasterce – Bernadecie de Soubirous. Podczas jednego z objawień z grotty wypłynęła woda uznawana przez wiernych za posiadającą cudowną moc uzdrawiania. Inicjatorem utworzenia sanktuarium w Porąbce Uszewskiej był ks. Jan Palka (1870-1938), który w 1900 roku odbył pielgrzymkę do położonego we francuskich Pirenejach Lourdes i zapragnął szerzyć kult maryjny w miejscowości, gdzie był wikarym. W grocie ukończonej cztery lata później mieści się ołtarz (ozdobiony mozaikami, po bokach tablice z wotami dziękczynnymi za otrzymane łaski), w niszach figury Matki Bożej i św. Bernadetty oraz źródło, z którego wypływa woda zmieszana z wodą ze źródła w Lourdes. Wokół placu przed grotą umieszczone zostały ołtarze z ceramicznymi obrazkami przedstawiającymi sceny z życia Chrystusa i Maryi, cztery kapliczki oraz pomnik – popiersie ks. Jana Palki, ufundowane przez parafian w stulecie powstania grotty. W 2000 roku wybudowano nowe przejście od kościoła św. Andrzeja do grotty – Alejkę Jubileuszową, wzdłuż której stoją figury Matki Bożej, św. Bernadetty i św. Maksymiliana Marii Kolbego. Teren jest zadbany, przystosowany do odprawiania nabożeństw dla pielgrzymów. Na uroczystości odpustowe 11 lutego (rocznica objawień i światowy dzień chorego) i w pierwszą niedzielę października przybywa wielu wiernych – sanktuarium w Porąbce Uszewskiej nazywane „polskim Lourdes” znane jest również poza granicami diecezji tarnowskiej.

W omawianym regionie znajdują się również inne, mniej znane sanktuaria o znaczeniu lokalnym (Matki Bożej Szkaplerznej w Strzelcach Wielkich, Matki Bożej

² *Año Santo Compostelano* – Święty Rok Compostelański obchodzony jest w latach, kiedy liturgiczne wspomnienie św. Jakuba Starszego Apostoła (25 lipca) przypada w niedzielę. Po raz pierwszy został ogłoszony w roku 1122 r. (niektóre źródła podają rok 1120 lub 1126) przez papieża Kaliksta II, a na mocy bulli papieża Aleksandra III „Regis aeterni” potwierdzone zostało jego obowiązywanie na zawsze. Po spełnieniu określonych warunków (nawiedzenie grobu św. Jakuba Apostoła, sakrament pokuty i przyjęcie Komunii św., modlitwa) wierni mogą uzyskać odpust jubileuszowy. Z uwagi na pandemię po raz pierwszy wydłużono obchody do roku 2022. <https://anosantocompostelano.org/pl/>

Gospriydowskiej czy Matki Bożej Domoślawickiej)³, kościoły o dużej wartości artystycznej (Małopolski Szlak Architektury Drewnianej, gotyckie kościoły: p.w. św. Małgorzaty w Dębnie, p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Czchowie – z relikami romańskimi) oraz niezliczone kapliczki, krzyże i figury przydrożne.

Oprócz obiektów sakralnych w powiecie brzeskim można zwiedzić izby pamięci związane z dziejami parafii, a tym samym poszczególnych wsi, w przypadku których księgi kościelne są największym, a nierzadko jedynym źródłem historycznym. Przykładem jest założone w 1966 roku przez ks. Jana Piechotę Muzeum Parafialne w Iwkowej czy Izba Muzealna w kościele parafialnym p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Borzęcinie Górnym (gm. Borzęcin) – ekspozycja prezentuje lokalne pamiątki zgromadzone w kościele (m.in. księgi, szaty liturgiczne, mszały) oraz przekazane przez mieszkańców (np. dawne przedmioty wykorzystywane w gospodarstwach i narzędzia rolnicze).

Stosunkowo nieduże odległości między opisanymi powyżej obiektami dają możliwość zwiedzenia większości z nich w ciągu jednego lub dwóch dni. Budowle sakralne powiatu brzeskiego mogą być zarówno samodzielnym celem, jak i częścią większego programu zwiedzania (np. Szlak Architektury Drewnianej, sanktuaria diecezji tarnowskiej/wschodniej Małopolski itp.).

Turystyka etniczna

Trzy miejscowości powiatu brzeskiego są ważnymi miejscami pamięci **Romów**, którzy przybywają do nich, aby uczcić przodków. Przed II wojną światową Cyganie obecni byli w Szczurowej, Borzęcinie Dolnym i Bielczy, pozostawiając trwały ślad w historii tych miejscowości.

W latach 20. XIX wieku społeczność romska utworzyła na krańcu **Szczurowej** osadę, w której przyszło im żyć do tragicznych wydarzeń 1943 roku. Na utrzymanie rodzin kobiety zarabiała wróżąc, natomiast mężczyźni pomagali w pracy na roli, wykonywali i naprawiali narzędzia, pobielali kotły (co było ich specjalnością, a technika pobielania – pilnie strzeżoną tajemnicą), ale przede wszystkim byli najmowani jako muzykanci na różnego rodzaju przyjęcia. Asymilowali się z miejscową ludnością, o czym świadczy zawieranie małżeństw mieszanych. Wybuch II wojny światowej wzbudził silny niepokój i obawę o dalsze ich losy, gdyż Niemcy nie

³ Wymienione sanktuaria zostały omówione w części dotyczącej turystyki kulturowej obszarów wiejskich.

kryli swojej wrogości do Cyganów. W nocy z 2 na 3 lipca 1943 roku Engelbert Guzdek (1909-1943), hitlerowiec zwany „katem Powiśla”, nakazał wypędzić wszystkich mieszkańców romskiej osady z domów. Początkowo myśleli, że zostaną wywiezieni do obozu, dlatego w pośpiechu zabierali to, co mieli najcenniejsze, m.in. instrumenty muzyczne. W rozpaczy zaczęli na nich grać, błagając o litość. Kiedy padły pierwsze strzały, zdali sobie sprawę ze zbliżającej się nieuchronnie tragedii. Ciała zabitych na miejscu oraz pozostałych jeszcze przy życiu Romów zawieszono furmankami na cmentarz, gdzie doszło do krwawej masakry – zamordowano łącznie 93 osoby, w tym kobiety i dzieci. Po egzekucji Guzdek wydał miejscowym strażakom rozkaz zakopania zwłok i spalenia domów romskich. Jedną z 37 ocalałych z zagłady była pięcioletnia dziewczynka, Krysia Białoniówna, która po latach opowiadała, jak „mogła podnosiła się i ruszała, słychać było głosy z ziemi”. Tragiczne wydarzenia opisał w swojej książce *A jednak tak było* Władysław Myśliński [Myśliński 1978], wątek rzezi w Szczurowej pojawia się również w powieści Tadeusza Nowaka *Takie większe wesele* [Nowak 1966]. W 1965 roku mieszkańcy Szczurowej postawili przy mogile głąz upamiętniający ofiary hitlerowskiej zbrodni, a w 2014 roku pojawiła się tablica z nazwiskami pomordowanych. Cmentarz w Szczurowej to jedno z najważniejszych miejsc martyrologii tej grupy etnicznej, był końcowym przystankiem organizowanego od 1996 roku przez Muzeum Okręgowe w Tarnowie Międzynarodowego Taboru Pamięci Romów – imprezy, na którą przybywają Cyganie z całej Polski i z zagranicy, aby tradycyjnymi wozami przemierzać szlak martyrologii ich przodków. W 2020 roku zmieniona została formuła Taboru Pamięci. Od tej pory ma on charakter konferencji naukowej poświęconej tematyce romskiej. Przejazd wozów został ograniczony (kolorowy korowód wyrusza spod siedziby Muzeum Okręgowego w Tarnowie na Rynek i z powrotem), a uczestnicy dowożeni są autokarami do miejsc pamięci.

„Nie było życia dla Cyganów w mieście i na wsi zabijali, zabijali nas. Co robić? Szły z dziećmi Cyganki w las, daleko w las, by nie znalazły nas niemieckie psy” – ten fragment wiersza *Smutna pieśń* Bronisławy Wajs – Papuszy (1908-1987) został umieszczony na Pomniku Pamięci o Zagładzie Romów w **Borzecinie Dolnym**, symbolicznej mogile (po ekshumacji przeprowadzonej w 1959 roku ich szczątki zostały pochowane na cmentarzu parafialnym) 29 osób (w tym 21 dzieci), których w lipcu 1942 roku zatrzymali niemieccy żandarmi, gdy przemieszczali się wozami w okolicach miejscowości Wał Ruda, a następnie rozstrzelali w pobliskim lesie. Pomnik odsłonięty w 2011 roku, pięć lat później został zdewastowany, a następnie

zrekonstruowany. Autorką rzeźby przedstawiającej upadającą kobietę i klęczące za nią dziecko jest Małgorzata Mirga-Tas (ur. 1978), romska artystka, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Romowie zapisali się również na kartach dziejów wsi **Bielcza** (gm. Borzęcin), choć nie byli jej stałymi mieszkańcami – przybywali każdego roku, rozbijając obóz na kilka tygodni (za zgodą miejscowych władz). W księgach metrykalnych Bielczy rejestrowane były narodziny, śluby i zgony, a Cyganie zaprzyjaźniali się z miejscową ludnością, świadczyli też różne usługi, np. kowalskie i kotlarskie. W czasie okupacji każdy musiał mieć stałe miejsce pobytu, stąd grupa ponad 40 Romów osiedliła się we wsi, którą znali od wielu dziesiątek lat. Latem 1942 roku ze Szczurowej przybył do Bielczy niemiecki żandarm, który rozkazał sołtysowi, aby pojechał z nim do domu zajmowanego przez Cyganów i sprowadził czterech mężczyzn z łopatami – mieli oni wykopać dół na ciała. Jako pierwszy zamordowany został dowódca Romów, druga była jego żona. Zaniepokojeni odgłosami strzałów i krzykami pozostali Cyganie wyszli na zewnątrz i wszyscy zostali rozstrzelani – łącznie 41 osób. W 1958 roku ich szczątki zostały ekshumowane i przeniesione na cmentarz parafialny w Bielczy do zbiorowego grobu. Granitowa tablica informuje, że ofiary miały od 5 miesięcy do 69 lat [Pilch 2007].

Opisane powyżej wydarzenia były częścią *porrajmos* (z romskiego „pochłonięcie”) – prowadzonej w krajach okupowanych przez III Rzeszę eksterminacji Cyganów w czasie II wojny światowej, którzy byli masowo mordowani – uznani przez nazistowską ideologię (podobnie jak Żydzi) za „zagrożenie dla czystości rasy”. Wielu z nich zginęło w Auschwitz-Birkenau, inni zostali rozstrzelani w lasach lub na terenie obozów, w których mieszkali, na oczach polskich sąsiadów, pod groźbą utraty życia zmuszanych do zakopywania zwłok swoich znajomych, a nierzadko przyjaciół.

Drugą grupą etniczną, której losy w znaczący sposób przeplatają się z dziejami regionu, są **Żydzi**. Ślady ich obecności zauważalne są w tkance miejskiej **Brzeska**. Najprawdopodobniej zaczęli się osiedlać zaraz po lokacji w 1385 roku, tworząc coraz liczniejszą grupę – kulminacja nastąpiła na przełomie XIX i XX wieku, kiedy to Żydzi stanowili dwie trzecie mieszkańców Brzeska. Na przestrzeni stuleci zajmowali się przede wszystkim handlem, wyszynkiem oraz rzemiosłem, ale też byli wśród nich lekarze, prawnicy i urzędnicy – inteligencja angażowała się w życie społeczne, kulturalne i polityczne, zasiadali w Radzie Miasta, natomiast w latach 1894-1906

funkcję burmistrza pełnił Henoch Klapholz (1849-1926) – właściciel kamienicy, w której obecnie mieści się Muzeum Regionalne. Świadczy to o ugruntowanej pozycji Żydów w lokalnej społeczności – czuli się oni i byli uważani za pełnoprawnych obywateli miasta, aż do czasu wybuchu II wojny światowej. Okupacyjne władze od początku września 1939 roku systematycznie wprowadzały kolejne restrykcje wobec brzeskich Żydów – od wykluczenia ich przedstawicieli z Rady Miasta, przez przymusowe wykonywanie prac porządkowych, do zamknięcia wiosną 1941 roku w getcie, które zostało zlikwidowane 17 i 18 września 1942 roku – ponad cztery tysiące osób zostały wywiezione do obozów w Bełżcu, Auschwitz i Majdanku, a kilkaset rozstrzelano na ulicach miasta i na cmentarzu przy ul. Czarnowiejskiej – ofiary największej egzekucji (przeprowadzonej 18 czerwca 1942 roku) upamiętnia obelisk umieszczony po wojnie na zbiorowej mogile. Ponadto na cmentarzu zobaczyć można wiele symbolicznych grobów ofiar holokaustu, ustawionych przez ocalałych członków ich rodzin.

Od 2015 roku Gmina Brzesko, Miejski Ośrodek Kultury w Brzesku oraz Stowarzyszenie „Pamięć i Dialog. Wspólna Historia” w Młodziejowicach organizują obchody rocznicy likwidacji brzeskiego getta, na które składa się Marsz Pamięci (wspomnienia ofiar zagłady na pl. Kazimierza, modlitwa ekumeniczna przy budynku dawnej bożnicy przy ul. Puszkina, zapalenie zniczy na masowych grobach ofiar II wojny światowej – cmentarz żydowski przy ul. Czarnowiejskiej) oraz wieczór kultury żydowskiej: m.in. degustacja potraw kuchni żydowskiej, wystawy plenerowe, koncerty muzyki klezmerskiej, pokazy filmowe, prelekcje [Stowarzyszenie „Pamięć i Dialog. Wspólna historia” 2021].

Oprócz wspomnianej już kamienicy Henocha Klapholza w Brzesku zachowało się kilka budynków, które w przeszłości służyły społeczności żydowskiej: dawna mykwa i synagoga przy ul. Puszkina 2, dawny dom modlitwy i cheder (szkoła elementarna dla chłopców) przy ul. Głowackiego 13 (w pobliżu zachowany mur z bramą – pozostałość pierwszego XVII-wiecznego cmentarza żydowskiego zdewastowanego w czasie II wojny światowej). W 1790 roku hrabia Kryspin Żeleński, któremu spłonął dwór, rozpoczął budowę nowej willi, tuż obok cmentarza żydowskiego. Chciał zlikwidować nekropolię, aby poszerzyć swoją posesję, na co nie zgodził się ówczesny przywódca społeczności żydowskiej Izaak Brandstaetter, rzucając klątwę na hrabiego, gdy tylko ten przystąpił do realizacji swoich planów. Izaak zmarł tego samego dnia, a hrabia Żeleński krótko po nim. Historia ta stała się

kanwą opowiadania Romana Brandstaettera (prapraprawnuka Izaaka) *Śmierć rozwiązała wszystkie sprzeczności* [Brandstaetter 1994].

Po I wojnie światowej zbudowana została synagoga reformowana przy ul. Asnyka 4 (nieistniejąca), a przy ul. Długiej 3 działał dom modlitwy (obecnie budynek jest w stanie ruiny). W jednym z pomieszczeń Muzeum Regionalnego w Brzesku wystawione są pamiątki po Żydach mieszkających w Brzesku. Można w nim również obejrzeć wykonane w 1929 roku przez Schaje Weissa (1894-1992) fotografie, będące cennym źródłem wiedzy o mieście i jego mieszkańcach w latach międzywojennych.

W kontekście turystyki etnicznej warto wymienić jeszcze jedną grupę – **Węgrów**, którzy przy okazji wizyt w tej części Małopolski⁴ chętnie odwiedzają zamek w **Dębnie** jako miejsce częstych pobytów i pracy twórczej ich rodaka, renesansowego poety Bálinta Balassiego (1554-1594). To jeden z pierwszych autorów piszący utwory w języku ojczystym – postać bardzo ważna w historii literatury węgierskiej.

Podsumowanie

Reasumując, powiat brzeski można określić jako atrakcyjną destynację turystyki kulturowej, przede wszystkim: podróży tematycznych, turystyki kulturowej obszarów wiejskich, turystyki religijnej i pielgrzymkowej oraz turystyki etnicznej. Wskazanie tych czterech rodzajów turystyki kulturowej stanowi konkluzję z przeprowadzonej waloryzacji regionu, którego zabytki i dziedzictwo (materialne i pozamaterialne) w znacznej mierze korespondują z elementami określonymi w definicjach poszczególnych jej obszarów. Należy jednak zwrócić uwagę, iż region może być również celem innych rodzajów turystyki kulturowej, choć zapewne w mniejszym zakresie, np. **turystyki dziedzictwa kulturowego** (ciekawym zabytkiem jest znajdująca się na europejskim Szlaku Romańskim XIII-wieczna baszta, romański posąg lwa na rynku czy gotycki kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Czchowie). Celami **turystyki historycznej** mogą być zamki w Dębnie (organizowany co roku Międzynarodowy Turniej „O Złoty Warkocz Tarłówny” jest ważnym w regionie elementem **turystyki żywej historii**) i Wytrzysszcze, jak również stanowisko archeologiczne kultury przeworskiej we Wrzępi (gm. Szczurowa), gdzie odkryto około 130 pieców garncarskich i fragmenty naczyń sprzed ponad 1700 lat [Archeologia Żywa 2021]. W regionie jest też wiele innych miejsc historycznych,

⁴ Związki polsko-węgierskie zostały szerzej opisane w Raporcie z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Tarnowa i powiatu tarnowskiego.

jak cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej (w Bielczy, Borzęcinie, Brzesku, Brzesku-Okocimiu, Dębnie, Domosławicach, Jadownikach, Szczurowej i Tymowej) czy miejsca upamiętniające tragiczne wydarzenia II wojny światowej (oprócz omówionych powyżej należy zwrócić uwagę na wydarzenie, które miało miejsce w sierpniu 1944 roku w Łysej Górze – gm. Dębno. Doszło wówczas do zestrzelenia alianckiego bombowca Liberator, który wracał do Włoch po udanym zrzucie broni dla powstańców warszawskich. W wyniku ostrzału dwóch niemieckich myśliwców śmierć ponieśli wszyscy członkowie załogi. Po wojnie zostali pochowani na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie, a miejscowa ludność uczciła ich pamięć, wznosząc w miejscu katastrofy symboliczne mogiły). Browar Okocim w Brzesku powinien znaleźć się na trasach związanych z **turystyką obiektów przemysłowych i technicznych** (zwiedzanie obiektu organizuje Stowarzyszenie Miłośników Browaru Okocim, przewodnikami są przeszkoleni pracownicy – byli i obecni, którzy doskonale znają jego historię oraz technologię warzenia piwa), podobnie jak Elektrownia wodna Czchów, będąca częścią zbudowanej w latach 1936-1949 zapory na Dunajcu. W regionie znajdują się również miejsca odpowiadające definicji celów **turystyki kulturowo-przyrodniczej**, wśród nich Park Jana Albina Goetza w Brzesku (rośnie w nich kilkadziesiąt gatunków drzew i krzewów, również egzotycznych), zespół dworsko-parkowy w Szczurowej czy wieś Niedzieliska (gm. Szczurowa), promująca się jako „bociania wioska” z uwagi na występowanie dużej liczby bocianów białych na tym terenie, w zakolu Raby i Wisły.

Bibliografia

- Antosz M., 2005, *Ostatni dzień życia*, [w:] *W Zakolu Raby i Wisły*, Nr 4/2005, Szczurowa
- Brandstaetter R., 1994, *Moja podróż sentymentalna i inne opowiadania*, Poznań
- Gancarz N. 2016, *I stanie się on częścią tego miejsca. Jak pomnik staje się pomnikiem*, [w:] *Studia Romologica* nr 9, Tarnów
- Gancarz N., 2016, *Na bister. Żeby pamiętać*, [w:] *Studia Romologica* nr 9, Tarnów
- Grabania M.Ł., 2020, *Rewitalizacja obiektu poprzemysłowego* [w:] *Brzeski Magazyn Informacyjny* nr 3 (227), Brzesko
- Konieczny Wł., 2009, *Dwór w Dołędzie*, Tarnów
- Kostuch B., 2020, *Czarodziej z Łysej Góry. Opowieść o Bolesławie Książku*, Warszawa
- Mikos von Rohrscheidt A., 2016, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Poznań
- Myśliński Wł., 1978, *A jednak tak było*, Warszawa

Nowak T., 1966, *Takie większe wesele*, Kraków

Pikuzińska M., 2006, *Rabacja na Powiślu. Dziennik Marianny Pikuzińskiej i relacje chłopskie o krwawych wydarzeniach 1846*, oprac. K. Bańburski, W. Konieczny, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów

Pilch K., 2007, *Bielcza. Wieś galicyjska. Studium historyczno-etnograficzne*, Brzesko

Plichta P., 2019, *Odkrywane dziedzictwo: przypadek Camino de Santiago*, [w:] E. Kocój, T. Kosiek, J. Szulborska-Łukasiewicz (red.), *Dziedzictwo kulturowe w regionach europejskich: odkrywanie, ochrona i (re)interpretacja*, Kraków

Wyczęsany J., 2012, *Czarodziej z Łysej Góry – Bolesław Książek*, [w:] *Brzeski Magazyn Informacyjny* nr 1-2 (313), Brzesko

Netografia

Archeologia Żywa, 2021, <https://archeologia.com.pl/we-wrzepi-odkryto-ogromne-centrum-produkcji-garncarskiej-sprzed-ponad-1700-lat/> [1.06.2021]

Bolesław Książek, 2021, <http://bksiazek.arte.usermd.net/> [2.06.2021]

BWA Wrocław, 2021, <https://bwa.wroc.pl/2018/04/24/w-niedalekiej-przyszlosci-pawel-olszczynski/> [2.06.2021]

European Route of Ceramics, 2021, <https://www.europeanrouteofceramics.eu/> [2.06.2021]

Miejsca pamięci narodowej, 2021, www.miejscapamiecinarodowej.pl [4.05.2021]

MOK Brzesko, 2021, <https://mok-brzesko.pl/> [3.06.2021]

Muzeum Okręgowe w Tarnowie, 2021, <https://muzeum.tarnow.pl/> [7.03.2021]

Muzeum Regionalne w Brzesku, 2021, www.muzeum.brzesko.pl [7.03.2021]

Na bister, 2021, <https://muzeum.tarnow.pl/na-bister/> [4.05.2021]

Oficjalna strona miasta i gminy Brzesko, 2021, www.brzesko.pl [25.03.2021]

Oficjalna strona miasta i gminy Czychów, 2021, www.czchow.pl [25.03.2021]

Oficjalna strona gminy Borzęcin, 2021, www.borzecin.pl [6.04.2021]

Oficjalna strona gminy Dębno, 2021, www.gminadebno.pl [25.03.2021]

Oficjalna strona gminy Gnojnik, 2021, www.gnojnik.pl [6.04.2021]

Oficjalna strona gminy Iwkowa, 2021, www.iwkowa.pl [6.04.2021]

Oficjalna strona gminy Szczurowa, 2021, www.szczurowa.pl [6.04.2021]

Parafia Gosprzydowa, 2021, <http://www.gosprzydowa.pl> [23.05.2021]

Sanktuaria polskie, 2021, <https://sanktuariapolskie.com.pl/2018/12/19/porabka-uszewska-sanktuarium-matki-bozej-z-lourdes> [4.05.2021]

Starostwo Powiatowe w Brzesku, 2021, www.powiatbrzeski.pl [7.03.2021]

Stowarzyszenie „Pamięć i Dialog. Wspólna Historia”, 2021, <https://brzesko-briegel.pl> [12.05.2021]

Szlak Architektury Drewnianej w Małopolsce, 2021, www.drewniana.malopolska.pl
[4.05.2021]

Szlak historii ludzi, miejsc i wydarzeń, 2021, www.przedgorze.pl [4.05.2021]

Wirtualna baza dziedzictwa i tradycji gminy Dębno, 2021, www.dziedzictwo.kulturadebno.pl
[4.05.2021]

Wirtualny Sztetl, 2021, www.sztetl.org.pl [4.05.2021]